

Ewa Marynowicz-Hetka, Hanna Kubicka

Katedra Pedagogiki Społecznej UŁ

**Analiza opracowań zagranicznych (francuskich) na temat
pracy środowiskowej**

przygotowana dla potrzeb

Stowarzyszenia Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL w Warszawie

Spis treści

1. Wprowadzenie (źródła, ograniczenia, cel analizy i jej zakres)	4
2. Pojęcia kluczowe pracy w środowisku/ ze społecznościami i związki między nimi	6
2.1. Rozwój społeczny społeczności/ obszaru/ terytorium (<i>le développement social/le développement territorialisé/le développement communautaire</i>)	6
2.2. Praca w środowisku – paradygmaty: podejście społecznościowe (<i>l'approche communautaire</i>), działanie w obszarze terytoriów (<i>l'action sociale dans les teritoires</i>) i istota postępowania w środowisku	8
2.3. Działanie społeczno-wychowawcze w środowisku (<i>l' intervention socio-éducative au milieu</i>) – zakres pojęcia	10
2.4. Mediacja, praktyka mediacji, podejście mediacyjne (<i>médiation, la pratique de la médiation, l'approche de médiation</i>)	11
3. Konteksty społeczne podejmowania/ projektowania działania w środowisku	13
3.1. Konteksty historyczne	13
3.1.1. Od oświaty ludowej (<i>l'éducation populaire</i> i edukacji społecznej (<i>l'éducation sociale</i>) do pracy ze społecznością(<i>le travail communautaire</i>) i rozwoju społecznego (<i>le développement social</i>)	13
3.1.2. Linie rozwoju pracy socjalnej/ społecznej we Francji w II połowie XX w.	16
3.2. Konteksty ideologiczne postrzegania pracy ze społecznością (<i>le travail communautaire</i>)	19
3.3. Dominujące cele finalne działania w środowisku	20
3.3.1. Optymalizacja jakości życia w środowisku lokalnym : praca społecznościowa w obszarze zdrowia i polityki społeczno - miejskiej (<i>le travail communautaire de la sante/la politique socio-urbaine</i>)	21
3.3.2. Integracja/inkluzja/ włączanie społeczne (<i>integration/inclusion/ insertion sociale</i>)	22
4. Organizatorzy i adresaci pracy socjalnej/ społecznej w środowisku/ ze społecznościami	23
4.1. Istota modelu stowarzyszeniowego	23
4.2. Inicjatywy lokalne i stowarzyszeniowe	24
4.3. Kategorie adresatów i przykłady stowarzyszeń	25

4.3.1. Społeczności/ środowiska zagrożone: orientacja na ochronę, pomoc, ratownictwo	25
4.3.2. Społeczności lokalne :orientacja na animacje i tworzenie przestrzeni	26
5. Podstawy/ odniesienia teoretyczne i metodyczne pracy socjalnej/ społecznej w środowisku/ ze społecznościami	28
6. Profesje społeczne/operatorzy pracy w środowisku/ ze społecznościami i problemy przygotowania do tego typu działania	31
6.1 Kategorie profesji społecznych we Francji i Szwajcarii	31
6. 2. Wybrane przykłady kształcenia do pracy w środowisku	32
7. Przykłady projektów pracy w środowisku	37
7.1. Profilaktyka zagrożenia wyłączeniem społecznym	
7.1.1. Praca z rodzinami samowyluczającymi się z życia społecznego- ośrodek socjalny	37
7.1.2. Profilaktyka poczucia samotności i izolacji dzieci – Dom Robinsona	38
7.2. Organizacja sieci współpracy i kompleksowej pomocy specjalistycznej	38
7.3. Mediacja w gimnazjach i liceach	39
Bibliografia/źródła	41

1. Wprowadzenie (źródła, ograniczenia, cel analizy i jej zakres)

Przedmiotem tego opracowania jest zagadnienie pracy w środowisku, ze społecznościami. Obejmuje ono analizę podejścia społecznościowego (*l'approche communautaire*), zagadnienia pracy w środowisku (*travail communautaire*) oraz niektóre problemy związane z rozwojem społecznym w społecznościach lokalnych (*le développement social*), przeprowadzoną na podstawie dostępnej nam literatury francuskiej i frankofońskiej (belgijskiej, szwajcarskiej, kanadyjskiej). Pierwotny zamysł włączenia do współpracy eksperta z Francji okazał się trudny do realizacji, jednak przy doborze literatury korzystano z konsultacji badaczy/ praktyków francuskich, podejmujących zagadnienia pracy środowiskowej. Ważnym, poszerzającym perspektywę analizy posunięciem, było odwołanie się do literatury frankofońskiej, zwłaszcza doświadczeń praktycznych i analiz pracy środowiskowej w jej wymiarze teoretycznym, jakie znaleźć można w bogatych zasobach tekstów powstałych w prowincji Quebec w Kanadzie. Zasadnicze ograniczenie dotyczy czasokresu analizowanych publikacji. Poza analizą kontekstów historycznych pracy w środowisku, starano się posługiwać najnowszą literaturą przedmiotu i opracowaniami.

W pierwszej kolejności przedstawiamy terminologię, którą musiałyśmy także sobie przyswoić, aby dobrze zrozumieć intencje autorów tekstów, a zwłaszcza, aby nie czynić nadinterpretacji w tłumaczeniach. Stąd też w opracowaniu znajduje się wiele cytatów, albo bardzo dokładnych omówień tekstów, zaopatrzonych w dokładne odniesienia bibliograficzne. Pojęcia, którymi współcześnie posługują się autorzy analizowanych opracowań, są liczne, mają różny zakres znaczeniowy i często także odmienne przesłanki ideologiczne oraz teoretyczne. Dla ścisłości, jak również dla możliwości zweryfikowania rzetelności tłumaczenia, w tekście znajdują się w nawiasach pojęcia w j. francuskim. Istotne jest także podkreślenie, że zrozumienie sensu pojęć ułatwić winna dalsza lektura opracowania.

W kolejnej części opracowania (trzeciej), omawiamy najistotniejsze kwestie związane z kształtowaniem się pracy środowiskowej we Francji. Wskazujemy na źródła historyczne, jak również na konteksty społeczne, które odnowiły zainteresowanie tą formą pracy ze społecznościami. Cezurą dla czasów współczesnych jest początek lat 80. dziesiątych XX w., kiedy to, w związku z dużym napływem do Francji imigrantów, praca ze społecznością/ społecznościowa (*le travail communautaire*) nabrała nowego wymiaru ideologicznego i politycznego. W rozdziale tym charakteryzujemy cele pracy ze społecznością i podajemy przykłady ich realizacji. Także omawiamy kategorie adresatów tego działania. Istotne jest uprzedzenie, że cele oscylują od wspomagania rozwoju społeczności i jej lepszej integracji, zapewniającej wysoki poziom jakości życia w środowisku, do wspierania populacji

zagrożonych w rozwoju i wyraźnego ukierunkowania na prewencję oraz profilaktykę. W dalszej części opracowania podano także typowe przykłady organizatorów pracy w środowisku, zarówno instytucjonalnych, jak i kategorii pracowników oraz wolontariuszy, podejmujących tę aktywność w środowisku. Następnie, uznając, że zrozumienie podstaw teoretycznych i metodycznych pracy w środowisku dobrze oświetli zapoznanie się ze specyfiką kształcenia do podejmowania tego typu aktywności, dokonano próby określenia podstawowych odniesień teoretycznych dla pracy w środowisku i wskazano na niektóre elementy metodyki postępowania w tak rozumianym działaniu. Podstawą do przygotowania tego omówienia była zarówno analiza literatury przedmiotu, jak również zapoznanie się z przykładowymi projektami pedagogicznymi kształcenia do pracy w środowisku szkół wyższych, dostępnymi na ich stronach internetowych. Szczególnie cenne okazało się potwierdzenie „że bardzo pożyteczną formą kształcenia do działania w polu pracy środowiskowej jest uczenie projektowania. Taką formę kształcenia stosujemy od pewnego czasu w Katedrze Pedagogiki Społecznej UŁ.

Duży wysiłek został skierowany na odnalezienie przykładów projektów działania w środowisku. Upowszechniamy je w części ostatniej opracowania i mamy nadzieję, że ich lektura okaże się być inspirującą dla projektowania standardów pracy środowiskowej w Polsce.

Opracowanie kończy obszerna bibliografia, która zawiera źródła zbierania materiału do niniejszego opracowania.

Na marginesie, dodać należy, że w tekście są także odniesienia do polskiej literatury, zwłaszcza do koncepcji pedagogiki społecznej, jeśli okazywała się bardzo bliska omawianym zagadnieniom, bądź potwierdzała propozycje francuskie/ frankofońskie.

2. Pojęcia kluczowe pracy w środowisku/ ze społecznościami i związki między nimi

Z uwagi na złożoność omawianej problematyki pracy socjalnej/ społecznej w środowisku/ społeczności, niezbędne wydaje się rozpoczęcie od ustaleń terminologicznych. Omawiane poniżej pojęcia i przytaczane definicje, które odnaleźć można w literaturze przedmiotu, nie spełniają w tym opracowaniu jedynie funkcji słownikowej, ale wskazują także na odniesienia teoretyczne danej koncepcji, orientującej działanie w środowisku. Dodać należy, że w tekście używana jest w nawiasie oryginalna terminologia, jak również ukazano rozwój koncepcji pracy ze społecznościami, omawiając m.in. konteksty społeczne praktyki pracy środowiskowej.

2.1. Rozwój społeczny społeczności/ obszaru/ terytorium (*le développement social/le développement teritorialisé/le développement communautaire*)

W pierwszej kolejności omawiamy pojęcia, które mają już utrwalone miejsce w praktyce, szczególnie amerykańskiej, popularyzowanej Polsce przez Z. Wierzbickiego (por. Bertrand, Wierzbicki, 1970, s. 352-358; Wierzbicki, 1973, s. 49-40; za: Radziejewicz-Winnicki, 2009, s. 529-533), a współcześnie przez A. Radziejewicza-Winnickiego. Ten ostatni przypomina, że „w Polsce lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX. w. spopularyzowany termin[...] *community development*, tłumaczony na język polski jako „aktywizacja i rozwój społeczności lokalnej”[...]Termin ten bezpośrednio dotyczy wielowymiarowych zagadnień związanych z *organizacją społeczności lokalnej*”(tamże, 533). Przypominamy te ustalenia, aby ułatwić zrozumienie pojęć, które analizujemy poniżej. Zasadniczo, te ustalenia Z.T.Wierzbickiego (1973) mogą być dobrym przewodnikiem dla zrozumienia zróżnicowania terminologicznego współczesnego języka w literaturze francuskiej i frankofońskiej. Można schematycznie wyodrębnić dwa nurty: ogólne koncepcje, idee, filozofię działania, które wyrażają pojęcia(*le développement social/ le développement teritorialisé*) i drugi nurt, obejmujący określenia, wskazujące na organizację społeczności, na pracę w społeczności, w środowisku(*travail communautaire...in.*) i stanowiące swoisty paradygmat(podejścia) pracy ze społecznościami w określonych obszarach(*l'approche communautaire / l'action sociale dans les territoires*).

Aktualnie, we Francji, jest żywa dyskusja na temat projektowania i realizowania działań w społecznościach, które określa się terminem : rozwój społeczny(*le développement social*), bądź rozwój danego obszaru/ terytorium(*le développement teritorialisé* , czy też rozwój społeczności(*le développement communautaire*).

Najbardziej ogólnym jest pojęcie „*le développement social*”, wskazujące na globalne(całościowe) podejście do problemu obszaru (terenu / dzielnicy). Ujmuje się je jako proces odnowienia/ ożywienia uspołecznienia(postaw społecznych) mieszkańców (*revitalité de sociabilité*), kierunku tworzenia nowych relacji z innymi podmiotami zbiorowości, zarówno indywidualnymi, jak i instytucjonalnymi(Mangin,1989).Ten proces powrotu do ponownego odkrycia walorów postaw zorientowanych na uspołecznienie, pozwala, zdaniem Mondolfo (2001), zmodyfikować status jednostki w społeczności, sprzyja ponownemu określeniu siebie jako obywatela. Sprzyja więc kształtowaniu postaw obywatelskości(*citoyenneté*).

W odniesieniu do działań publicznych, realizowanych na poziomie lokalnym zadania odnoszące się do dbałości o rozwój społeczny (*le développement social*), rozumiane są zarówno jako cel finalny (*la finalité*), jak i jako proces zmierzający do aktywnego uczestnictwa mieszkańców w życiu danej społeczności. Podejmuje się aktywność w celu niwelowania nierówności społecznych i wykluczenia społecznego, optymalizując istniejące rozwiązania oraz spożytkowując środki publiczne i prywatne, jak również zasoby ludzkie i materialne.

W burzliwej dyskusji na ten temat prowadzonej na łamach czasopism(np. *Vie Sociale*, 2000, 2007; *Education Permanente*, 2010), zwraca się uwagę, że „podejścia zorientowane na rozwój społeczny(*le développement social*), dynamizują aktywność wielu podmiotów w terenie, kładą bowiem akcent na politykę publiczną, na działania profesjonalistów i na projekty, łączące podmioty o zróżnicowanych poglądach” (Dane, 2005, 2007, s.59). Niekiedy to podejście porównuje się do koncepcji *empowermentu* (Dane, 2007, s.59), co pozwala rozumieć, że podejście *le développement social*, zawiera w sobie cechy charakterystyczne dla *empowermentu*, rozumianego jako poszukiwanie sił i zasobów, które można zaangażować do wspierania rozwoju społecznego danego obszaru/ terytorium. Zastosowanie podejścia *le développement social* ma miejsce w odniesieniu do wszystkich problemów społecznych na danym terytorium. Jednak, jak zauważa C. Dane (2007,s.60), szczególnie stosuje się je do problemów związanych z brakiem mieszkania i zatrudnienia.

W niektórych tekstach, mówiąc o rozwoju społecznym, stosuje się termin „*le développement communautaire*”(rozwój społeczności/ społecznościowy), który rozumie się jako :świadome i zorganizowane uczestnictwo członków społeczności (*communauté*) w jej rozwoju (por. np. Lamoureaux& all.2008).

Zastosowanie w pracy środowiskowej podejścia *le développement communautaire*, pozwala na upodmiotowienie społeczności, danie jej głosu oraz podkreślenie priorytetowego

znaczenia aktywności społeczności w ogólnych celach i perspektywach rozwoju społecznego. Pobudza do zainteresowania problemami społeczności i do uczestnictwa danej społeczności lokalnej w szerszej dyskusji, odnoszącej się do kluczowych zagadnień społecznych, czy inicjatyw politycznych. Tym samym, działanie tak zorientowane, spełnia funkcję wzmacniającą i pobudzającą, funkcję *empowermentu*. Wzmacnia zdolności (*les capacités*) jednostek, jak również ich aktywność obywatelską. Sprzyja temu uczestnictwo w grupach tworzonych w społeczności lokalnej, w organizacjach, sieci instytucji, agencji (publicznych/państwowych, trzeciego sektora), które orientują się na dialog z obywatelami, aby móc współtworzyć i zmieniać społeczność lokalną.

To podejście (*le développement communautaire*) odgrywa ważną rolę w pobudzaniu do aktywnego życia i demokratyzacji postaw, szczególnie osób zagrożonych problemami społecznymi, jak również całych, zagrożonych w rozwoju społecznym zbiorowości/ społeczności, określanych jako słabe/ mało odporne (*les communautés vulnérables*). Pozwala na uświadamianie mieszkańcom wartości i zasad życia społecznego, odwołujących się do karty praw człowieka, szczególnie zaś idei włączania społecznego, zasad poszanowania równości i odmienności.

2.2. Praca w środowisku – paradygmaty: podejście społecznościowe (*l'approche communautaire*), działanie w obszarze terytoriów (*l'action sociale dans les territoires*) i istota postępowania w środowisku

Rozpoczynając tę analizę należy w pierwszej kolejności scharakteryzować pojęcie „*une communauté*”, które tłumaczymy „społeczność”, a nie „wspólnota”, uznając, że do tego drugiego znaczenia niezbędne jest to, aby rozpoznane były wartości, które są podzielane przez członków danej zbiorowości. Nie analizując szczegółowo różnic między tymi dwoma interpretacjami tego pojęcia „*une communauté*”, zauważmy jedynie, że zaistnienie wspólnoty wymaga porozumienia co do wspólnie akceptowanych wartości orientujących działanie społeczne. Nie zamierzając wyczerpać dyskusji na ten temat, w opracowaniu zasygnalizujemy jedynie z jakiej perspektywy można analizować samo działanie w środowisku i czym jest lub może być, tworzenie społeczności, która w wyniku zachodzących procesów społecznościowych może stać się wspólnotą.

Pojęcie „społeczność” (*une communauté*) – rozumiane jest jako wielość sieci tworzonych przez osoby połączone ze sobą (por. *L'approche communautaire, Guide de référence*, s.3.). Stanowi przestrzeń wymiany refleksji i działania, która sytuuje jednostkę w

zbiorowej przestrzeni społecznej. Społeczność składa się z wielu sieci powiązań, ustrukturyowanych w trzy poziomy: pierwotny, wtórny i poziom trzeci.

Pierwszy poziom sieci (*réseau primaire*) obejmuje najbliższe osoby, czyli członków rodziny, przyjaciół i sąsiadów. Sieć drugiego poziomu (*réseau secondaire*), stanowią różnego rodzaju organizmy lokalne. Mogą one mieć charakter nieformalny, bądź formalny. Są to np. grupy pomocy wzajemnej, wolontariusze, stowarzyszenia rodziców, inne służby istniejące w społeczności, jak: transport, instytucje czasu wolnego, banki, centra handlowe, czy też ośrodki pomocy różnym grupom i jednostkom, jak: readaptacji, pomocy społecznej, pomocy dzieciom i młodzieży itp. Trzeci poziom sieci (*réseau tertiaire*) stanowią organizmy na poziomie krajowym, czyli np. ministerstwa, inne urzędy i instytucje centralne (*L'approche communautaire, Guide de références. 3*)

Aktualnie we Francji, jako nowy paradygmat pracy w środowisku traktowana jest koncepcja pracy socjalnej/społecznej w terytoriach (*l'action sociale dans les teritoires*). Wiąże się ją z krzewieniem w działaniach w różnych społecznościach lokalnych idei demokracji, solidarności społecznej, poczucia bliskości i dbałości o rozwój danej społeczności lokalnej (Bouquet, Nivolle, 2007 s.1).

Swoistą filozofię działania w środowisku stanowi to, co określa się jako podejście społecznościowe (*l'approche communautaire*). „Jego cechą jest rozpoznanie i ocena waloryzująca potencjału jednostek, kapitału sieci społecznych, danego środowiska, czy społeczności” (*L'approche communautaire, Guide de référence, s.2.*). Podejście społecznościowe (*l'approche communautaire*) rozumie się tu „jako zbiór zasad, idei określających cele finalne działania (interwencji), jak również wskazujących na jego specyficzność i granice.” (Morel, 2007, s.76). Cechą charakterystyczną tego podejścia jest dbałość o „taki podział odpowiedzialności indywidualnej i grupowej, aby móc odpowiedzieć na potrzeby i oczekiwania jednostek” (*L'approche communautaire, Guide de référence s.2.*). Zrealizowanie tego zamierzenia wymaga współpracy i stosowania komplementarnych źródeł i sposobów pomocy formalnej i nieformalnej, które są dostępne w społeczności (tamże.).

Jeśli zaś chodzi o pojęcia odnoszące się do samego działania w środowisku to wydaje się, że najszerszy zakres znaczeniowy nadaje się terminowi „działanie w społeczności/społecznościowe” (*l'action communautaire*). Oznacza on wszelkie inicjatywy, wychodzące od indywidualnych osób, grup, społeczności (geograficznych, lokalnych, regionalnych, narodowych, tożsamościowych), skierowane na dostarczenie propozycji zespołowych i solidarnościowych rozwiązań problemów społecznych, czy też zaspokojenia potrzeb zbiorowych.

Działanie w społeczności/społecznościowe (*l'action commmunautaire*) polega na podejmowaniu licznych i różnorodnych praktyk, takich jak: tworzenie zasobów i służb, transformacja społeczna, edukacja społeczna, w celu osiągnięcia sprawiedliwości społecznej, solidarności i demokracji. Chodzi tu zwłaszcza o bardziej sprawiedliwy podział dóbr, zadbanie o równość, zarówno między kobietami i mężczyznami, jak i wszystkimi ludźmi. Te działania opierane na przesłankach edukacji i demokratycznego funkcjonowania społeczeństw, prowadzą do osiągnięcia autonomii jednostek i społeczności" (Lamoureaux& all.2008 ,s.4).

Zwraca się uwagę na to, że działanie w społeczności/społecznościowe (*l'action commmunautaire*) może odnosić się do różnych obszarów praktyki, zawsze jednak postrzega się je jako proces wyzwalaający pewnego rodzaju dynamikę społeczną, która z kolei przyczynia się do zmiany w danym obszarze życia społecznego. Dzięki czemu powstaje nowa równowaga społeczna, bądź też możliwe jest wprowadzenie mechanizmów kompensacji (Morel, 2007, s.76). Jest ono często używane zamiennie z dwoma innymi terminami: praca socjalna/ społeczna ze społecznością (*travail social communautaire*) i działanie (interwencja) w społeczności (*l'intervention communautaire*). Niezależnie jednak od przyjętego terminu istota tej aktywności, pracy w środowisku „opiera się na założeniu, że człowiek żyje w wielu, różnych społecznościach takich jak: ,rodzina, dzielnica ,kościół, stowarzyszenia i inne, które stanowią jego grupy odniesienia (przynależności) i uczestnictwo w nich przyczynia się do jego indywidualnego rozwoju.”(na podstawie anonsu cyklu kolokwiów, które odbywają się od kilku lat we Francji, dotyczą pracy w środowisku, udostępnionego przez naszego partnera projektów edukacyjnych).

2.3. Działanie społeczno-wychowawcze w środowisku (*l' intervention socio-éducative au milieu*) – zakres pojęcia

Pojęcie działania społeczno-wychowawczego w środowisku używane jest często w kontekście pracy w środowisku. Zostało wprowadzone przez P. Durrninga (1995; za: Pueyo, 2010, s. 147). Oznacza ”serię działań/ aktywności socjalnych/społecznych, które są prowadzone przez różne kategorie pracowników socjalnych/ społecznych(*des professionnels du social*), najczęściej związanych z obszarem pracy socjalnej, realizowanej w miejscu zamieszkania jej adresatów(*l'aide à domicile*).Tę aktywność najczęściej klasyfikuje się wyróżniając następujące obszary aktywności” (Durrining, 1995; za: Pueyo, 2010, s. 147):

- aktywność wychowawczą, uzupełniającą wychowanie dzieci w rodzinach (*l' action éducative familiale*), realizowaną przez personel żłobków, lub inne formy opieki nad małym dzieckiem;

- „pomoc rodzicom lub grupom rodzinnym w wypełnianiu ich zadań wychowawczych, zwłaszcza w sytuacji trudności, realizowaną przez np. pracownice rodzinne (*les travailleuses familiales*) lub działaczy ruchu społecznego, działającego w środowisku otwartym - AEMO” (tamże, s.147);

- w zastępowaniu/ kompensowaniu rodziny w czasowym wypełnianiu obowiązków wychowawczych przez rodziców(np. personel domów dziecka).

Szczególnym przykładem działania społeczno-wychowawczego w środowisku (*l'intervention socio-éducative au milieu*) jest aktywność określana jako „praca edukacyjna w środowisku otwartym” (*le travail éducatif au milieu ouvert*). Ta forma aktywności w środowisku ma długą tradycję we Francji (Ott 2007, s.15). Jej aktualna praktyka wywodzi się z czterech nurtów :

- wcześniejszych sposobów interwencji pracowników socjalnych w rodzinie;
- pracy wychowawców ulicy, zapoczątkowanej z końcem lat 60. XX w., która była głównie skierowana do młodzieży ,szczególnie „ band młodych ”;
- działań edukacyjnych w środowisku otwartym, skierowanych do rodzin(i prowadzonych w rodzinach), realizowanych przez organizacje takie jak np. AEMO ;
- animacji w środowisku otwartym, podejmowanej w latach 1980-1990, w wielu rejonach miejskich, z inicjatywy miast (gmin), jak również indywidualnych wolontariuszy i stowarzyszeń,. Działania te skierowane były szczególnie do młodzieży, skupionej w bandach często, organizowanych głównie po to, aby „zaistnieć w przestrzeni publicznej” (tamże, s.15). Aktualnie, pracę edukacyjną w środowisku otwartym, ujmuję się jako całość działań na danym terenie, podejmowanych przez zróżnicowane podmioty i skierowanych w stosunku do dzieci , młodzieży i ich rodzin . Działania te charakteryzuje (Ott, 2007, s.17) :

- dostępność i otwartość;
- przedkładanie pracy na ulicy i w środowisku otwartym, pozainstytucjonalnym nad pracę wychowawczą w placówkach ;
- ukierunkowanie pracy edukacyjnej na zbiorowość i preferowanie postępowania uogólnionego i kolektywnego;
- dbałość o to, aby dzieci/ młodzież nawiązywała nowe i pogłębiała istniejące związki ze swoim otoczeniem rodzinnym, sąsiedzkim, lokalnym, edukacyjnym.

2.4. Mediacja, praktyka mediacji, podejście mediacyjne(*médiation; la pratique de la médiation, l'approche de médiation*)

Kolejnym pojęciem, które pojawia się w opracowaniach traktujących o pracy w środowisku, jest problematyka mediacji, a zwłaszcza mediacji społecznej. Pojęcie mediacji pojawiło się we Francji na początku lat 80.XX w., także od tego czasu datuje się rozwój różnych praktyk, które określa się tym terminem (Tapia, 2010, s.11; Plivard, 2010, s.23) i w odniesieniu do pola pracy środowiskowej ze społecznościami najczęściej jest związane z innym pojęciem, o szerszej konotacji: „*l'intervention socio-éducative*”(działanie/ aktywność społeczno-wychowawcze/a), albo „*l'intervention urbaine*”(działanie/aktywność w przestrzeni miejskiej). Sama zaś mediacja, w sensie teoretycznym, jest rozpatrywana jako pewien typ podejścia do rozwiązywania problemów społeczności lokalnej, bądź też jako zespół technik mediacyjnych. W tym tekście jeśli jest używane pojęcie „mediacja” to raczej w znaczeniu pierwszym. W tekstach na temat mediacji prowadzonej w przestrzeni miejskiej(Ben Mrad,2002), zwraca się uwagę, że zwrot pracowników socjalnych, szerzej przedstawicieli profesji społecznych (np. wychowawców ulicy) w kierunku mediacji, jak również sama obecność mediatorów w przestrzeni miejskiej(znane wydarzenia na przedmieściach Paryża z roku 2008), jest interpretowana często jako niepowodzenie pracy pracowników socjalnych działających w środowisku życia/ w społecznościach lokalnych(Ben Mrad, 2008, rozdz. 6, a zwłaszcza s.147-163). Dodać należy, że mediatorzy społeczni(*les mediateurs sociaux*), jak również i ich działalność są także poddawane krytyce przez pracowników socjalnych, działających w społecznościach lokalnych. Co, zdaniem Fathi Ben Mrada(2008, s. 163),wynika nie tylko z zagrożenia na rynku pracy wskutek pojawienia się nowej kategorii pracowników, ale także z powodu oceny zasad pracy mediatorów społecznych, działających w środowisku(tamże, s163).

3.Konteksty społeczne podejmowania/ projektowania działania w środowisku

3.1. Konteksty historyczne

Uznajemy, że zrozumienie aktualnej praktyki pracy w środowisku, a zwłaszcza jej odniesień teoretycznych i metodycznych, wymaga przypomnienia, źródeł historycznych współczesnej pracy w środowisku, a zwłaszcza dorobku nurtu oświaty ludowej i edukacji społecznej. Tej analizy, z natury rzeczy bardzo skrótowej, dokonujemy głównie na podstawie przeglądu rozwoju historycznego koncepcji pracy w środowisku, dokonanej przez E. Baillergeau na przykładzie Quebecu, w Kanadzie.

3.1.1. Od oświaty ludowej (*l'éducation populaire*) i edukacji społecznej (*l'éducation sociale*) do pracy ze społecznością(*le travail communautaire*) i rozwoju społecznego (*le développement social*)

Przegląd badań nad kształtowaniem się praktyki pracy środowiskowej pozwala na sformułowanie tezy, że współczesne praktyki pracy środowiskowej, pracy socjalnej/ społecznej w środowisku/ ze społecznościami mają swe źródła ideowe w dwu nurtach społecznych rozwijanych w XIX w. i pierwszej połowie wieku XX.

Ważny trend rozwoju pracy środowiskowej ze społecznościami określić można od edukacji/ oświaty popularnej(ludowej)(*éducation populaire*), do nowych praktyk pracy zbiorowej(środowiskowej)(*nouvelles pratiques de l'organisation collective*). Rozwój tego nurtu możemy pokazać na przykładzie Kanady/Quebecu, odwołując się do syntezy na ten temat, przygotowanej przez Evelyne Baillergeau(2008). W Quebecu pojęcie „*éducation populaire*” jest nieco inaczej pojmowane niż w Europie i oznacza ”zespół działań wychowawczych/ edukacyjnych, które nie ograniczają się tylko do nauczania mas i popularyzacji wiedzy, ale obejmują wszelkie wysiłki intelektualne ,zmierzające do ułatwienia ludziom, by uzyskali środki do wyrażenia siebie i tym samym mogli wyjść poza siebie, otworzyć się na innych” (Baillergeau, 2008, s.15).Jest więc to definicja obejmująca szeroki zakres orientacji działania. Była ona w tej postaci popularyzowana przez Canadian Association for Adult Education (tamże, s. 16). Tekst Baillergeau ukazuje bardzo interesujące linie wpływu tej wizji ruchu *l'éducation populaire* na rozwój perspektywy pracy w zbiorowościach/ społecznościach i jej wymiaru partycypacyjnego(tamże, s.18).Przed wszystkim zaś wskazuje na jego artykulację z działaniem społecznym w środowisku otwartym (*l'intervention sociale au milieu ouvert*), a zwłaszcza spożytkowania w nim idei *empowermentu*.

Pojęcie *empowermentu* początkowo wprowadzone zostało w psychologii, następnie w zarządzaniu, ale od pewnego czasu, we Francji i w Quebecu, jest spożytkowywane do

projektowania i realizowania wsparcia zbiorowego (*l' empowerment collectif*). Jak wskazuje Baillergeau (2008, s. 27), pojęcie to i koncepcja ta powoli wypierają inne, dotychczas obecne w praktyce Quebecu, a zwłaszcza koncepcję rozwoju społeczności(*le développement des communautés*).Zwraca na tę ewolucję również Dane(2007), o czy mówiłyśmy w części pojęciowej tego opracowania. Warto przy tej okazji przypomnieć, że w takim rozumieniu pojęcie *empowermentu* jest bardzo zbliżone do koncepcji sił ludzkich i sił społecznych w pedagogice społecznej(por.m.in. Szmagalski 1994, Brainerd,2004).Evelyne Baillergeau(2008, s. 27) formułuje opinię, że tak rozumiany proces wsparcia zbiorowego (*l' empowerment collectif*), zorientowany na poszukiwanie rozwiązań problemów społecznych w strukturach i w kapitale społecznym, jest bardzo bliskie celom edukacji ludowej/ popularnej (*l'éducation populaire*) (Baillergeau, 2008, s.27).Podczas, gdy pojęcie „rozwój społeczności” (*le développement des communautés*) jest pojmowane jako „podejście do działania w społeczności oparte na uczestnictwie jej członków i na rozwoju ich związków zespołowych/ zbiorowych oraz zasobów ich instytucji lokalnych” (Leroux, Ninach, 2002, p. 26 ;za: Baillergeau, s. 28) i odbiega nieco od samej istoty pojęcia „*empowerment*”, bowiem odnosi się do działania w środowisku lokalnym. Zwraca się uwagę, że z tego właśnie powodu koncepcja wsparcia zbiorowego (*l'empowerment collectif*) jest krytykowana (Parazelli, 2007, za: Baillergeau, 2008, s. 28).

Drugi nurt analizy, wskazującej na rodowód podejść teoretycznych do pracy socjalnej/ społecznej w środowisku/ społecznościach, odnosi się do koncepcji edukacji społecznej wyłożonej w pracach Lèona Bourgeois¹(Laot, Marynowicz-Hetka,2009). Pojęcie „edukacja społeczna” stosowane było we Francji relatywnie krótko. Pojawiło się w wieku XIX jako niezdefiniowana kategoria pojęciowa, do której można było wszystko dopasować. Wyrażenie to kryje w sobie różne cele, takie jak: wychowanie do demokracji, wychowanie do solidarności, upowszechnianie doktryny solidaryzmu, a nawet czasem nauczanie socjologii. Często było ono pojmowane jako synonim edukacji moralnej. U niektórych autorów, także u Emila Durkheima, oba terminy: „edukacja społeczna”, „edukacja moralna” stosowane są zamiennie(tamże).

Pojęcie „edukacja społeczna” szczególnie rozwinęło się pod koniec XIX w. Szczególnie znane było stowarzyszenie, pod nazwą: „Stowarzyszenie na rzecz Edukacji Społecznej”, któremu przewodniczył Lèon Bourgeois. Działo przez 10 lat, na przełomie wieków. Postulowało obranie kierunku zbliżającego edukację społeczną do nauki o edukacji

¹ Ten fragment tekstu stanowi zmodyfikowaną wersję analizy porównawczej prac, koncepcji i dokonań Lèona Bourgeois i Heleny Radlińskiej, który pierwszy raz został opublikowany w : Laot, Marynowicz-Hetka, 2007.

społecznej, której zadaniem byłaby: „analiza stosunków zależności oraz określenie zadań i odpowiedzialności społecznej każdej jednostki społecznej”. W następnych latach termin „edukacja społeczna” zaczęto używać zamiennie z terminami: „kształcenie społeczne”, „edukacja moralności”, „edukacja obywatelska”. W drugiej połowie XXw., pojęcie edukacji społecznej, z jednej strony powoli zaczęto utożsamiać z edukacją specjalistyczną, adresowaną do młodzieży z zaburzeniami rozwoju społecznego i/lub niepełnosprawności, z drugiej zaś z wychowaniem obywatelskim, nauczonym w szkołach, a służącym poznaniu francuskich instytucji politycznych. Kształcenie społeczne (*la formation sociale*), organizowane przez związki zawodowe, jest bez wątpienia bezpośrednią spuścizną idei edukacji społecznej, jednak jego cele są zasadniczo odmienne.

Dla zrozumienia współczesnej pracy w środowisku, poznanie istoty idei edukacji społecznej, może być bardzo przydatne. Celem jej jest oświata społeczna, w rezultacie której należałoby ukształtować jednostkę społeczną. Tak więc jej celem jest przygotowanie do życia społecznego (nauczenia się życia w społeczeństwie, czy, jak to określa Bourgeois uspołecznienia umysłu i świadomości). Przygotowanie to nie odbywa się przez nauczanie, lecz przez przykład i działanie w obrębie solidarnych zbiorowości. Chodzi o wytworzenie „nowej świadomości społecznej”, która pozwoliłaby jednostce społecznej działać zgodnie z wartościami moralnymi, opartymi na zasadzie solidarności społecznej. Oznacza to, że edukacja społeczna, tak rozumiana, polega na inspirowaniu ludzi do tego, by odczuwali potrzebę i chęć kształtowania relacji wzajemnych opartych na zasadach sprawiedliwości społecznej. (tamże). Wraz z pojęciem „edukacji społecznej”, rozwijane były idee solidaryzmu, quasi-umowy społecznej. Dla potrzeb niniejszego opracowania, poszukującego źródeł ideowych współczesnej pracy w środowisku, szczególnie przydatne może być przypomnienie, że w koncepcji edukacji społecznej jako nierozłączne ujmowano dwa jej wymiary: indywidualny i zbiorowy. Bourgeois tak pisał: „wolność osobista człowieka, to znaczy zdolność do pełnego rozwoju swojego „ja”, jest w równej mierze konieczna do rozwoju społeczeństwa, jak i rozwoju jednostki. Wolność ta nie powinna mieć innych ograniczeń niż te, które w naturalny sposób wynikają z potrzeby równego rozwoju, to znaczy wolności osobistej innych ludzi”. (Bourgeois, 1986, 1906, s.15: za Laot, Marynowicz-Hetka s.574). Podobnie inspirujące może być zapoznanie się z pojmowaniem wymiaru moralnego edukacji społecznej. Jej celem jest stworzenie takiej więzi społecznej między wolą a działaniem jednostek, obywateli, aby każdy człowiek stał się jednostką społeczną. To zaś – jak stwierdza Bourgeois - „cała rewolucja moralna i daleko jej jeszcze do spełnienia się. Wyznaczenie jasnej drogi ku spełnieniu, to już coś. Kiedy rewolucja ta dokona się w

umysłach, w świadomości, w życiu każdego, nie trzeba będzie się już obawiać innych rewolucji, gdyż poprzedzać je będą czyny. Czyż ideał społeczny ludzi nie zostanie zrealizowany w społeczeństwie, tworzonym przez ludzi, żyjących dla tego społeczeństwa?” (Bourgeois, 1897, s. 72; za: F.F. Laot, Marynowicz-Hetka, 2009). Wydaje się, że te kilka cytatów utwierdza nas w przekonaniu rodowodu ideowego, realizowanej współcześnie we Francji pracy w środowisku z przesłankami koncepcji edukacji społecznej.

3.1.2. Linie rozwoju pracy socjalnej/ społecznej we Francji w II połowie XX w.²

Praca w środowisku wchodzi w zakres szerszego pojęcia jakim jest praca socjalna/społeczna. Z tego powodu ukazanie linii rozwoju pracy socjalnej we Francji i w Europie, widzianej z perspektywy francuskiej, może być przydatne dla objęcia złożoności kontekstów historycznych rozwoju pracy środowiskowej. Analizy takiej dokonał Robert Castel (1998) w numerze *Esprit* poświęconym debacie: Czemu służy praca socjalna? Odnosząc się do tej propozycji, można wyodrębnić przynajmniej trzy kategorie ram, które ukonstytuowały europejską pracę socjalną w drugiej połowie XX w., i co za tym idzie, przynajmniej trzy warianty postrzegania zawodów społecznych w obszarze pracy socjalnej:

- pracy socjalnej wiary w człowieka, w siebie, jako przedstawiciela profesji społecznych, i wreszcie wiary w warunki zewnętrzne, sprzyjające człowiekowi i jego rozwojowi. Celem, tak pojmowanej, w latach 50. XX w. pracy socjalnej, była przede wszystkim kompensacja różnic widocznych w społeczeństwie. Takiej orientacji pracy socjalnej, która opierała swe działania na mobilizowaniu sił jednostek, poprzez stosowanie metod wpływu osobistego, indywidualnego, przyświecało hasło często spotykane w manifestach przedstawicieli profesji społecznych: „czynić więcej dla tych, których jest mniej”. Dodać należy, iż owo „czynienie” odbywało się przede wszystkim w sposób indywidualny, a uzasadnień dla działania społecznego poszukiwano w nurtach filozoficznych (np. personalizmu) i w psychoanalizie. Raczej umykał kontekst społeczny pracy socjalnej. Tak pojmowana praca socjalna dawała przyzwolenie na postrzeganie przedstawicieli profesji społecznych jako niezróżnicowanych, niespecyficznych, poliwalentnych i nie koniecznie związanych umową o pracę, co spowodowało rozszerzenie się rozmaitych form wolontariatu. Mimo, że nie używano wówczas określenia „profesje społeczne”, to powinnością przedstawicieli różnych zawodów

² Tekst stanowi zmodyfikowaną wersję analizy rozwoju pracy socjalnej w Europie zamieszczoną w rozdziale 12. podręcznika z pedagogiki społecznej Źródło: Castel, 1998, s.30-35. E. Marynowicz-Hetka(2006).

socjalnych była również swoista misja wobec społeczeństwa, która aktualnie, wyodrębniając profesje społeczne, czyni się jako cechą różnicującą:

- pracy socjalnej zracjonalizowanej, ukierunkowanej na identyfikację problemu i na rozwiniętą diagnozę zróżnicowanych społecznie grup ryzyka (np. imigrantów, kobiet samotnych, rodzin zdefaworyzowanych, młodzieży). Tak pojmowana praca socjalna, począwszy od lat 60. XX w., poszukiwała odniesień i uzasadnień podejmowanego działania społecznego w prakseologii i w jej zasadach skutecznego działania oraz w psychologii behawioralnej. Te odniesienia teoretyczne, ale także kontekst społeczny i zmiany w polityce społecznej, sprzyjały w tym czasie we Francji dążeniom do profesjonalizacji pracy socjalnej, a więc wyodrębnienia się wielu, bardzo niekiedy drobiazgowych specjalizacji odnoszących się zarówno do ludzi tj. kadr i ich kształcenia, jak i do wielkiej mnogości placówek specjalistycznych i podejść specjalistycznych (interwencyjnych czy terapeutycznych). W tym to okresie nastąpił też rozwój wielu zawodów społecznych, istniejących do dziś, ale coraz częściej określanych wspólnym mianem profesji społecznych. Do tej kategorii osób, działających w sferze społecznej należą wówczas ukształtowane zawody społeczne, zorientowane na opiekę i pomoc, na wychowanie (edukację) i na animację. Działanie społeczne w obszarze pracy socjalnej było przez wiele lat (przynajmniej jednego pokolenia pracowników socjalnych) pod wpływem tej orientacji teoretycznej i ideologicznej, która, co często podkreśla się w dyskusji i krytyce tego okresu, niewątpliwie przyczyniła się do dostrzeżenia znaczenia przedstawicieli zawodów społecznych jako istotnej siły politycznej, opiniotwórczej i grupotwórczej. Równocześnie jednak, okres ten ocenia się krytycznie jako taki, w którym w wielu działaniach społecznych dostrzec można było oderwanie się słusznej idei profesjonalnego, a więc uprzednio przemyślanego i antycypowanego podejścia, od celu działania. Wielu przedstawicielom profesji społecznych pozostało jedynie przysłowiowe „pudełko z narzędziami”. Także w tym zgubieniu sensu działania i jego podstaw aksjologicznych upatruje się głębokiego kryzysu pracy socjalnej we Francji i zwrotu ku relacyjnej orientacji działania w tym obszarze życia społecznego. Burzliwa dyskusja na temat kondycji pracy socjalnej pozwala nawet na sformułowanie hipotezy, iż praca socjalna oraz jej profesje zatoczyły koło w swym rozwoju. Nie jest to wprawdzie taka sama praca socjalna co na początku lat 50. XX w., ale odwołuje się do podobnych, zorientowanych na człowieka uzasadnień podejmowanego działania;

- pracy socjalnej nadziei, w możliwość zmian, w możliwość przekształceń i respektu dla wspólnych reguł życia społecznego. Podstawową kategorią pojęciową jest relacja społeczna, relacja pomocy, relacja opieki. Celem zaś tak pojmowanej pracy socjalnej jest ułatwienie

podopiecznemu, użytkownikowi nawiązania relacji z samym sobą, z przedstawicielem profesji społecznych, ze światem zewnętrznym. W tym modelu (może dla legitymizacji samej profesji) kompetentny profesjonalista mobilizuje dobrą wolę podopiecznego i własne oraz jego kompetencje, aby pomóc mu „wyjść z tego problemu”. Tak więc interakcja między kompetentnym profesjonalistą (wykształconym, wyposażonym w umiejętności warsztatowe, także w umiejętności, słuchania, rozmowy, empatii) i podopiecznego (użytkownika) staje się podstawowym sposobem pracy. Odniesienia teoretyczne, tak proponowanego działania społecznego, znajdują przedstawicieli profesji społecznych w interakcjonizmie, czy w podejściu systemowym. Taka, bardziej rozumiejąca drugiego/innego praca socjalna, znosząca władzę w relacji społecznej i minimalizująca dystans między profesjonalistą i adresatem pomocy, posługuje się inną terminologią (np. nie używa się pojęcia „klient”, w zamian stosując pojęcia : „adresat/odbiorca” „użytkownik”, nie mówi się o potrzebach, a raczej pyta się użytkowników i podopiecznych o ich oczekiwania), stawia także inne wyzwania wobec profesji. Przede wszystkim podkreśla wspólną misję, powołanie, wszystkich tych, którzy podejmują działanie społeczne w tkance społecznej wobec trzech kategorii osób: zagrożonych wyłączeniem z życia społecznego, wyłączanych i już wyłączonych. Celem wspólnym profesji społecznych jest ułatwienie nawiązania relacji, a więc włączenia społecznego. Nie może się ono odbyć bez dobrej woli i chęci podopiecznego i w tym sensie orientacja ta pozostaje w opozycji do triumfującej i dającej pewność działania pracy socjalnej zracjonalizowanej, równocześnie zbliża się do pracy socjalnej wiary w człowieka i jego możliwości.

Tym samym, współczesne działania w polu pracy socjalnej/ społecznej są najczęściej (Castel, 1998, s. 256-266), zorientowane na realizację następujących funkcji :

- ochronnej, która sytuuje pracę socjalną jako strażnika i stabilizatora zmian w życiu społecznym oraz dystrybutora dóbr. Przedstawiciele profesji społecznych sytuowani są tu jako zarządzający problemami społecznymi; inaczej normalizująca, model adaptacyjny i dystrybucyjny;
- kontestującej, gdzie przedstawiciele profesji społecznych skupiają swe działania na uświadamianiu mechanizmów społecznych i sytuują się jako rzecznicy wyłączonych z życia społecznego, bliższa staje się im rola działacza społecznego niż pracownika;
- mediacyjnej, którą wymienia się jako przeciwstawność zarządzania problemami społecznymi. W tej perspektywie przedstawiciele profesji społecznych skupiają swą uwagę na wspólnym z podopiecznymi i użytkownikami opracowywaniu projektu kontraktu.

3.2. Konteksty ideologiczne postrzegania pracy ze społecznością (*le travail communautaire*)

Jak to zostało wyżej wykazane, praca socjalna ze społecznościami (*le travail social communautaire*) ma długą tradycję we Francji, jednak jej intensywny rozwój dostrzega się od 30 lat, tj. od lat 80. XX w. Szczególnie rozwija się na obszarach miejskich dotkniętych kryzysem społecznym (*social urbanie*) (Deries, 2010, s.85). Do początków lat 80. pojęcie „społecznościowe” (*communautaire*) zastępowane było określeniami: działanie zbiorowe (*l'action collective*), i „rozwój społeczny” (*le développement social*). Pojęcie „praca socjalna ze społecznościami” (*le travail social communautaire*,) pojawiło się wraz nowymi tendencjami decentralizacji i terytorializacji polityki publicznej na obszarach miejskich. (Bouquet, 2000; za: Deries, 2010, s. 88).

Obecnie, problematyka pracy środowiskowej ze społecznością, staje się coraz bardziej popularna we Francji. Ukazuje się wiele artykułów, organizuje się liczne konferencje. Dla przykładu, powstały w roku 2009 w Dijon Instytut Józefa Jacotota, organizuje w grudniu 2010 roku kolokwium na temat: *Terytoria, rozwój, kształcenie*, adresowane do osób określanych pojęciem „*professionnels du social*”. Współpracujące z tym Instytutem czasopismo „*Education Permanente*”, poświęca w ostatnich trzech miesiącach dwa numery tej problematyce (184 z września i planowany 185 z grudnia 2010 roku). W styczniu 2011 w Aubervilliers, planowane jest zorganizowanie ogólnokrajowej debaty - kolokwium na temat: „*Praca socjalna i rozwój społeczności*”. Przygotowuje je cykl spotkań i seminariów zapoczątkowany w roku 2006 (kolejne : 2007 , 2008 , 2009) pod hasłem „promowania pracy socjalnej i rozwoju społeczności, by lepiej żyć razem, w sposób zrównoważony, ale różnorodnie, w wielokulturowej Francji” (<http://www.irdsu.net/Presentation-du-chantier>, 132).

Należy więc zauważyć dużą aktywność w inicjowaniu dyskusji na temat pracy w środowisku jednych środowisk, i równocześnie wyraźną krytykę innych. Na aspekty krytyczne zagadnień związanych z pracą w środowisku, pojmowanym w sensie konkretnego terytorium, zwraca uwagę książka Hamzaoui M.(2002), *Le travail social territorialisé*, wydana w Brukseli, a poświęcona terytorialnej pracy socjalnej. B. Bouquet (2003) w swej recenzji tej książki podkreśla, że autor odwołując się do założeń R. Castela i jego podejścia dekonstrukcji społecznej, w sposób bardzo krytyczny ocenia to co nazywa się terytoryzacją tkanki społecznej (*la territorialisation du social*), wskazując na rozmaite pułapki tego wyjścia pracy socjalnej w szerszą przestrzeń. Krytyce poddana jest zwłaszcza „iluzja technik zarządzania, które starają się być neutralne i skuteczne” (Bouquet, 2003, s.140). Podstawowe pytanie odnosi się do tego, czy ten właśnie pomysł (chodzi tu także o lokalną politykę miast),

zmierzający do niwelowania nierówności społecznych jest skuteczny w tworzeniu "nowej podstawy solidarności społecznej", czy też przypadkiem, nie jest to, jak uważa recenzentka, nowy sposób dyskryminacji strukturalnej środowisk zagrożonych.(por. tamże, s. 140).Ten fragment przeglądu dostępnej literatury zwraca uwagę, że zagadnienie pracy środowiskowej jest wyraźnie i silnie uwikłane ideologicznie(por. niedawne decyzje rządu francuskiego na temat deportacji Romów). Należy zauważyć, że we Francji, przy okazji debat na temat rozwoju społecznościowego (*le déveoppement communautaires*), podnosi się przede wszystkim kwestie społeczne (<http://www.prisme-ass.org/spip.php?article1473>), natomiast , w Quebecu, są one bardziej związane z rozwojem ekonomicznym danego terytorium (Baillergeau, 2008).

3.3. Dominujące cele finalne działania w środowisku

Omawiając przesłanki teoretyczne i cele finalne pracy socjalnej/społecznej w środowisku(*travail social communautaire*), szczególnie podkreśla się znaczenie wytwarzania więzi między członkami społeczności, czemu sprzyja podobieństwo etniczne, kulturowe, religijne. Dzięki temu można wydobywać ze społeczności to, co określa się jako „zdolności zbiorowe”(*les capacité colectives*), pozwalające na podejmowanie inicjatyw korzystnych dla całości i dla każdego indywidualnie. Wzmacniając w ten sposób kapitał społeczny i kulturowy grup zdefaworyzowanych i równocześnie, ułatwiając im dostęp do edukacji, mieszkań, zatrudnienia, czy też innych dóbr, sprzyjających poprawieniu jakości życia, ułatwia się integrację społeczną i czyni, że członkowie tych grup stają się również bardziej solidarni wobec siebie nawzajem (tamże,s.1). Zmiany w społecznościach, zachodzące w wyniku swoistej dynamiki procesów społecznych, przyczyniać się mogą do transformacji społecznej w wymiarze systemowym, odnoszącej się zwłaszcza do dystrybucja dóbr i podziału władzy. Tym samym sprzyjają demokratyzacji społeczeństwa(tamże.).

Podkreśla się (*L'approche communautaire, Guide de référence, s.2*), że szczególnym celem działania w społeczności (*l' intervention communautaire*) jest wspieranie, towarzyszenie i uwrażliwianie jednostek i sieci społecznych, których są usytuowane, na problemy i możliwości ich rozwiązania. Ta forma pracy pozwala równocześnie ukazywać możliwość modyfikacji warunków życia, w kierunku ich polepszenia, czemu sprzyja rozwój służb społecznych i usług w danej społeczności. Dzięki przyjętym rozwiązaniom jednostki i grupy społeczne mogą określić swe miejsce i środki niezbędne dla pełnienia ról społecznych (*L'approche communautaire, Guide de référence, s.2.*). Wzajemne relacje, jakie jednostka

nawiązuje ze swoją społecznością, pozwalają na wzrost jej poczucia przynależności do danej społeczności, jak również określenie swej tożsamości społecznej (tamże s.2).

Cele finalne działania społecznościowego (*l'action communautaire*), najczęściej wymieniane w analizowanej literaturze koncentrują się wokół następujących aspektów :

- rozwoju społecznego;
- „zakorzenienia” jednostki w zbiorowości , w jej środowisku życia;
- uczestnictwa społecznego , aktywnego obywatelstwa, zacieśnienia więzi kolektywnych(zbiorowych);
- aktywnego i demokratycznego życia;
- ulepszenia tkanki społecznej, wsparcia w środowisku życia, polepszenia warunków życia;
- wzmocnienia potencjału wszystkich elementów środowiska;
- działań podejmowanych w celu zapobiegania wyłączeniu społecznemu i ubóstwu;
- odpowiedzi na nowe potrzeby społeczne, podejmowania innowacji społecznych(<http://www.psychologue.levillage.org>).

3.3.1.Optymalizacja jakości życia w środowisku lokalnym : praca społecznościowa w obszarze zdrowia i polityki społeczno - miejskiej (*le travail communautaire de la santé/la politique socio-urbaine*)

Wśród celów stowarzyszeń funkcjonujących w dzielnicach(*les associations de quartier*) podkreśla się(Melyani, 2006a. s. 13.) możliwość:

- „ponownego skonfigurowania w sensie społecznym i kulturowym tożsamości jednostek/ mieszkańców, dzięki otwarciu na świat”(tamże, s. 13.);
- „pogodzenia się z nieobecnością dziedzictwa rodzinnego, społeczno-kulturowego i edukacyjnego(dotyczy osób migrujących), dzięki temu, że każdy staje się twórcą sieci więzi społecznych. W tym sensie zaangażowanie i uczestnictwo w stowarzyszeniach dzielnicy są sposobem na pokonanie: izolacji, indywidualizmu, komunitaryzmu, rozumianego w sensie pejoratywnym, jako generującego hermetyczność grup etnicznych. Chodzi o dotychczas używane sformułowanie: „ja-my”(*moi-nous*) udało się zastąpić określeniem ” ja-ja” (*moi-je*);
- animowania życia dzielnicy (osiedla). Np. taki cel stawia sobie Stowarzyszenie Oświaty Ludowej i Animacji Społeczno-Wychowawczej w regionie Pikardii (*Education populaire et animation socio-educative*)(por. Melyani 2006a, s. 25.);
- promocji zdrowia i tym samym polepszenie jakości życia, polegające z jednej strony na prowadzonej edukacji zdrowotnej w społeczności (Morel, 2007, s. 75), z drugiej zaś na wpływie na decyzje polityczne, ukierunkowane na zminimalizowanie nierówności

społecznych w dziedzinie ochrony zdrowia i tworzenia korzystnych warunków życia dla wszystkich mieszkańców danej społeczności (tamże,s.75-76) .

3.3.2. Integracja/inkluzja/ włączanie społeczne (*integration/inclusion/insertion sociale*)

Ten cel dominujący działania w środowisku wyraża się najczęściej w:

- kompensacji i readaptacji, realizowanej w odniesieniu do osób wyłączonych z różnych obszarów życia społecznego: pracy, konsumpcji , zdrowia, praw obywatelskich, odpoczynku, kultury. Są nimi np. osoby powracające z więzienia, opuszczające szpitale psychiatryczne, bezdomne. Przykładem realizacji takiego celu może tu być działalność centrów schronienia i readaptacji społecznej (*centre d'hebergement et réadaptation sociale*), które koncentrują swoją działalność wokół przywrócenia poczucia przynależności do społeczeństwa, czyli spowodowania, by jednostki mogły czuć, że są członkami danej społeczności i tworzą jej część (Vittu, 2007, s. 47-48) ;
- towarzyszenia w rozwoju (np. młodzieży szkolnej i pracy wychowawczej z jej rodzicami);
- prewencji i profilaktyki wyłączenia społecznego i marginalizacji.

Wyżej wymienione działania prowadzone są m.in. przez stowarzyszenie: Włączenie poprzez Kulturę i Prewencję (*L'Association culture insertion et prévention*), działające w południowo wschodniej dzielnicy Amiens, w regionie Pikardii. Jego działalność koncentruje się wokół następujących celów: przeciwdziałanie niepowodzeniom szkolnym uczniów poprzez pomoc w wyrównywaniu braków, pobudzanie uczniów do refleksji nad własnymi problemami, związanymi z nauką, wspieranie rodziców w wypełnianiu ich ról rodzicielskich, związanych z nauką dzieci oraz rozwój inicjatyw, mających za zadanie rozbudzenie aktywności społeczno - edukacyjno-kulturalnej młodzieży szkolnej (p.. zajęcia artystyczne, popularno-naukowe) (*Ingénierie du lien social...*2006 s. 25-26).

Innym przykładem działalności o charakterze towarzyszenia w rozwoju oraz prewencji i profilaktyki jest aktywność stowarzyszenia : Kultura, Animacja, Prewencja i Sport (*L'Association Culture animation prévention et sport*) , założonego przez czterech studentów z Amiens, w dzielnicy Philéas Lebesque . Mieszkańcy tej dzielnicy wywodzili się z ubogich środowisk, ich warunki materialno-bytowe były bardzo trudne. Celem aktywności stowarzyszenia jest pomoc młodzieży w polepszeniu ich sytuacji szkolnej. Poza bezpośrednią pomocą organizowano między innymi coroczne święto dzielnicy, co sprzyjało stworzeniu atmosfery współpracy i solidarności, pozbawionej uprzedzeń oraz przemocy (tamże, s.26).

4. Organizatorzy i adresaci pracy socjalnej/ społecznej w środowisku/ ze społecznościami

4.1. Istota modelu stowarzyszeniowego

Organizatorami pracy w środowisku są w znacznym stopniu stowarzyszenia. Przypomnieć należy, że Francja należy do krajów, w których „model republikański oparty na indywidualizacji stosunków społecznych, może w konsekwencji generować liczne napięcia między indywiduum a państwem” (Melyani (2006a, s.5). Stowarzyszenia społeczne powstają na prawie o stowarzyszeniach, z 1901 roku, z licznymi zmianami. Wśród nich dość ważna dla analizowanego przedmiotu: pracy socjalnej w środowisku, nowelizacja z roku 1981, kiedy to również cudzoziemcy mogą się swobodnie zrzeszać w stowarzyszenia(tamże, s. 15). Aktualnie „stowarzyszeniowy model francuski rozwinięty jest wokół następujących idei: nowej obywatelskości, stanowienia pośrednictwa między jednostką a państwem i tworzenia przeciw-władzy dla państwa ;bliskości i efektywności społecznej (tamże, s.16). Model ten przez niektórych jest postrzegany jako przestrzeń do rehabilitacji znaczenia w stosunkach społecznych altruizmu, całościowego postrzegania problemów społecznych i tym samym stanowi sposób przezwyciężenia wszechobecnego triumfu indywidualizmu oraz kryzysu aktywności ochotniczej(także politycznej oraz związkowej)(tamże s. 16).

Aktualnie (dane z 2003 roku) istnieje we Francji 1 116 616 stowarzyszeń społecznych(*Journal.*, 2003, za: Melyani 2006a, s. 23).Przykładowe, działające na terenie Picardi(za: Melyani,2006a) zorientowane na stanowienie przestrzeni wymiany i spotkań dla różnych grup mieszkańców :

- kobiet, poprzez udostępnianie rozmaitych warsztatów: szycia, gotowania, majsterkowania, gimnastyki.. etc.;
- młodzieży i jej rodziców, mającej problemy szkolne i i sprawiającej trudności wychowawcze.

Podstawą pracy jest tworzenie przestrzeni i kontakt poprzez wytwarzanie płaszczyzny rzeczowej. Szczególnie istotny jest wymiar profilaktyczny tych działań.

Na temat aktywności organizowanych w zakresie tego co określa się jako inżynierię więzi społecznych (*l 'ingénierie du lien social*) przez liczne stowarzyszenia społeczne we Francji i w Maroku, wiele danych znajduje się w książce pod red. M. Melyani (2006). Przegląd projektów animowania różnych środowisk ukazuje „jak to autor pisze we wstępie, „siłę stowarzyszeń społecznych we współczesnym społeczeństwie, które dzięki kompleksowości działania wobec wybranych grup społecznych i środowisk, mogą w ten sposób przeciwstawiać się cechom negatywnym współczesnego społeczeństwa, to jest

stechnizowania i produkowania zorientowanego na zysk. Stosunki społeczne w stowarzyszeniach są na ogół oparte na podstawie wzajemnego uznania i szacunku wolności, równości i przede wszystkim interkulturalności. Pozwala to na przejście od społeczeństwa konsumpcyjnego do społeczeństwa opartego na wiedzy, w którym akcent kładzie się na edukację, kulturę i zdrowie. Na tym tle także tworzy się też idea ekonomii solidarnej.”(Melyani, 2006b, s.9.). Nie mogąc szczegółowo przytaczać wykazu stowarzyszeń, powiedzmy tylko, że są to: przede wszystkim stowarzyszenia w dzielnicach, których celem jest kształtowanie i tworzenie więzi społecznych. Ich cel finalny określić można jako „kształtowanie wzajemnej tożsamości” (*une identité partagée*) (Melyani, 2006a, s. 13) .Ich głównym celem jest profilaktyka i towarzyszenie w rozwoju.

4.2. Inicjatywy lokalne i stowarzyszeniowe

Inicjatyw samorządowych, regionalnych jest wiele we Francji. Opisane są zwłaszcza te, które odnoszą się do regionów, departamentów, w których istnieje szczególne nasycenie problemami społecznymi. Bardzo ważne jest to, że tworząc nowe organizmy na poziomie lokalnym pamięta się o tym, aby skład ich był różnorodny (praktycy/operatorzy/organizatorzy/ badacze). Szczególnie udział badaczy problematyki społecznej w środowisku lokalnym jest znaczący. Podobne rozwiązania przyjmuje się w Quebecu, gdzie w nurcie działań zadbania o rozwój społeczny zaniedbanych terytoriów (*développement social territorialisé*) już w roku 1963 utworzono na poziomie rządowym (*Bureau d'aménagement de l'Est du Québec*) Biuro Zagospodarowania Quebecu Wschodniego, którego głównym zadaniem we współpracy badaczami, było opracowanie rozwoju regionu rolniczego i jego modernizacji. Główną rolę w tym organizmie pełnili badacze, którzy nie tylko przeprowadzili szereg diagnoz, ale także zaprojektowali formy włączania populacji tych regionów w życie społeczne. E. Baillergeau (2008, s. 17) podaje liczne przykłady dalszej aktywności tego Biura, już w okresie bliższym nam czasowo.

Interesującym przykładem mogą być tu działania prowadzone przez samorząd miasta Saint - Jérôme prowincji Quebec, skierowane zarówno do mieszkańców ze szczególnymi potrzebami rozwojowymi, edukacyjnymi, jak i tych, którzy takich nie zgłaszają. Oto niektóre z organizmów powołane w tym mieście: Klub Miłośników Skrabli; Klub Optymistów im św. Antoniego; Klub Optymistów im św. Hieronima; Klub Miłośników Pięknych Liści (Bellefeuille) Złoty Wiek. Dobre Sąsiedztwo z St. Pierre; Starszy Brat i Starsza Siostra, Porte du Nord; Zaulek Alfa. Alfabetyzacja popularna; Kooperatywa Rozwoju Regionalnego. Dodatkowo, regularnie od czterech lat, samorząd lokalny, wspólnie z mieszkańcami danego

terenu, organizuje „Święto sąsiadów”. Ta inicjatywa została zapoczątkowana we Francji w roku 1999, a obecnie jest także organizowana w UE ,pod nazwą „europejski dzień sąsiada”. Celem tej inicjatywy jest zbliżenie się, pełniejsze poznanie osób zamieszkujących określony teren, co umożliwi dbałość o rozwój więzów wzajemnej sąsiedzkiej serdeczności i solidarności (<http://www.ville.saint-jerome.qc.ca>).

4.3. Kategorie adresatów i przykłady stowarzyszeń

4.3.1. Społeczności/ środowiska zagrożone: orientacja na ochronę, pomoc, ratownictwo

Omówione powyżej dominujące cele działania w środowisku, wskazują pośrednio na ich adresatów. Najogólniej mówiąc, działania te skierowane są do dwóch kategorii odbiorców. Pierwszą stanowią osoby wyłączone lub zagrożone wyłączeniem społecznym, w skutek różnorodnych okoliczności np. braku pracy, braku zdrowia, domu , relacji społecznych , braku znajomości języka, kultury ,religii kraju pobytu, trudności w nauce, przestępczości, ubóstwa, itp. Wymienić tu można zatem następujących odbiorców: osoby bezrobotne, bezdomne, imigrantów, osoby dotknięte ubóstwem, przejawiające zaburzenia w zachowaniu, upośledzone intelektualnie i fizycznie, dzieci odnoszące niepowodzenia szkolne, osoby chore na AIDS. Działania wobec tych kategorii osób orientują się na ochronę, pomoc, ratownictwo. Do tej kategorii adresatów skierowane są działania, omawianych już w tym opracowaniu stowarzyszeń, *L'Association culture insertion et prévention* *L'Association Culture animation prévention et sport*, czy też scharakteryzowanego poniżej *Association education au milieu ouvert* AEMO.

Stowarzyszenie AEMO - Działania Edukacyjne w Środowisku Otwartym (*Action éducative en milieu ouvert*) - to organizacja , która powstała 7 stycznia 1959. Głównym jej celem jest troska, ochrona, opieka nad dziećmi i rodzinami, zagrożonymi z powodu :

- zaburzeń psychicznych (np. zaburzenia afektywne, zaburzenia w zachowaniu);
- braku bezpieczeństwa psychicznego (przemoc w domu, szkole);
- braku bezpieczeństwa materialnego, z uwagi na trudne warunki materialne);
- przestępczości;
- zerwania więzi rodzinnych ;
- opóźnień szkolnych , etc.

Działania AEMO skierowane są zarówno w odniesieniu do samej rodziny, jak i do środowiska szerszego. W postępowaniu chodzi z jednej strony o nabycie umiejętności

pełnienia ról wychowawczych przez rodziców i tym samym wzmocnienie więzi rodzinnych, z drugiej zaś o odnowienie więzi społecznych, łączących rodziny z ich społecznością.

Cele te realizowane są poprzez :dbałość o wyniki w nauce dzieci , co w konsekwencji ułatwiać może proces włączenia społecznego poprzez szkołę (naukę). Ponadto, organizuje się aktywność pozalekcyjną i pozaszkolną oraz prowadzi kształcenie zawodowe, umożliwiające znalezienie pracy, a więc włączenie zawodowe .

AEMO jest typowym stowarzyszeniem spożytkującym pracę w sieci społecznej i poprzez sieć. W tym celu nawiązuje i rozwija wymianę między różnorodnymi podmiotami (lekarzami, terapeutami, nauczycielami , pracownikami socjalnymi) pracującymi z rodziną .Praca ta polega na koncentracji i koordynacji podejmowanych przez nich działań. AEMO skupia w swej działalności następujących specjalistów : wychowawców specjalnych (wychowawców dzieci ze szczególnymi potrzebami); wychowawców wyspecjalizowanych w określonych umiejętnościach (*éducateur technique*); asystentów socjalnych; doradców ekonomicznych i społecznych rodzin (*conseiller économique social et familial*); psychologów, psychiatrów; nauczycieli .

Wśród zasad metodycznych stosowanych w tym stowarzyszeniu, (AEMO) szczególnie wskazuje się na następujące :

- poszukiwanie rozwiązania problemów dziecka nie tylko razem z nim , lecz także wspólnie z jego rodziną i otoczeniem;
- całościowe obejmowanie działaniami, nie tylko problemów afektywnych ,trudności psychologicznych , lecz także szkolnych, zawodowych , materialnych , zdrowia;
- oparcie działań na zaufaniu i relacji pomocy oraz porady ;
- przyjęcie, że praca wychowawcza polega w dużym stopniu na wymianie werbalnej tj. na indywidualnych rozmowach z rodziną w jej środowisku domowym;
- włączania partnerów „sieć pomocy ” (szkoła, zakład pracy) do działań adresowanych do rodziny (<http://www.unaf.fr/spip.php?rubrique30>).

4.3.2. Społeczności lokalne: orientacja na animację i tworzenie przestrzeni

Drugą kategorię odbiorców tworzą jednostki, grupy, zbiorowości nie przejawiające szczególnych braków czy zaburzeń. W odniesieniu do nich działania podejmowane w środowisku, koncentrują się wokół optymalizacji jakości warunków życia, pobudzania do aktywnego udziału w życiu zbiorowości, co w konsekwencji prowadzi do rozwoju społecznego. Działania wobec tych kategorii odbiorców orientują się na animację środowiska lokalnego, tworzenie przestrzeni spotkań i nawiązywanie więzi społecznych.

Przykładem tego typu działalności jest Stowarzyszenie PRISME- Promocja Inicjatyw Społecznych w Środowiskach Edukacyjnych (*Promotion des initiatives sociales en milieux éducatifs*), które powstało w roku 1983. Jego głównym celem jest promocja równego dostępu do edukacji i kształcenia jednostek, przez całe życie. Stowarzyszenie obejmuje swoim zasięgiem obszar Francji od *la Ferté-sous-Jouarre* do *la Seine-et-Marne*. Jego członkami są eksperci z obszaru edukacji, pracy socjalnej, sadownictwa, inżynierii społecznej i edukacyjnej, pracownicy technologii informacyjnej, komunikacji dla celów edukacji (*technologies de l'information et de la communication pour l'éducation*) i służb terytorialnych.

Statut organizacji, z 1983 roku, określa następujące cele organizacji :

- projektowanie i realizacja działań skierowanych na środowisko szkolne i jego otoczenie, w celu zniesienia nierówności w dostępie do edukacji;
- podejmowanie działań innowacyjnych, które zachęcą młodzież do udziału w życiu różnorodnych instytucji;
- udostępnienie młodzieży z danego terenu, placówek szkolnych i edukacyjnych, znajdujących się w środowisku;
- współdziałanie między różnymi placówkami edukacyjnymi, stowarzyszeniami, instytucjami administracji państwowej;
- podejmowanie inicjatyw między instytucjami edukacji kształcenia i społeczeństwem, w duchu dialogu i porozumienia (*Les mémoires de l'économie sociale, L'association PRISME :Promotion des Initiatives Sociales en Milieux Educatifs*, znajdujące się na stronie http://www2.univ-mlv.fr/ecosoc/fichier/memoire_elise%281%29.pdf).

Dla realizacji tych zadań, każdego roku, PRISME, prowadzi szereg działań animacyjnych. Organizuje kolokwia, seminaria, dni studyjne. Stworzono stronę internetową i centrum dokumentacji, które są wykorzystywane przez sieć partnerów o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym. Sieć partnerów PRISME organizuje comiesięczne spotkania, w trakcie których poruszana jest różnorodna, aktualna problematyka, dokonywana jest wymiana poglądów na temat nowych publikacji. Od 2004 roku, w celu stworzenia przestrzeni refleksji nad prowadzonymi działaniami, PRISME organizuje uniwersytet letni, w którym uczestniczą członkowie sieci („*réseau PRISME*”) oraz innych stowarzyszeń działających w obszarze edukacji popularnej (*l'éducation populaire*).

5. Podstawy/ odniesienia teoretyczne i metodyczne pracy socjalnej/ społecznej w środowisku/ ze społecznościami

Głównym celem działań prowadzonej pracy socjalnej/ społecznej w środowisku/ ze społecznościami jest, jak zauważają Hamzaoni, Bingen (2010, s.2) i autorzy tekstów zamieszczonych na stronach internetowych (np. <http://www.psychologue.levillage.org>), dążenie do zapewnienia jednostkom korzystania z praw socjalnych i politycznych (np. zatrudnienia, zdrowia, uczestniczenia w kulturze, społeczności lokalnej) . Odbywa się to dzięki wdrażaniu w działanie następujących przesłanek teoretycznych :

- zespołowość pracy/ praca w sieci/ interdyscyplinarność;
- tworzenie sieci współpracowników i mieszkańców społeczności;
- empowerment* – wzmocnienie kapitału społecznego danego środowiska, zmiana relacji społecznych w kierunku kształtowania postaw „obywatelskości” i przynależności do społeczności lokalnej;
- tworzenie poczucia wspólnoty (podzielenia wartości);
- stosowanie wobec analizowanych problemów i podejmowanego działania, podejścia systemowego;
- włączania jednostek w życie środowiska i pobudzanie do aktywności w środowisku ;
- spożytkowanie zróżnicowanych zasobów środowiska ;
- poszerzanie grup wsparcia i promocja podejścia społecznościowego w środowisku, np. wśród rodzin, rzemieślników, handlowców, instytucji edukacyjnych, tj. wszystkich , którzy mają „ kontakt” z jednostką, znajdującą się w sytuacji trudnej ;
- podnoszenie odpowiedzialności za jednostkę , przebieg realizowanego działania i jego wynik (tamże).

Koncepcja podejścia społecznościowego (*l'approche communautaire*), o czym zostało już powiedziane wcześniej, podejmuje, najogólniej mówiąc, zagadnienia świadomego, aktywnego i zorganizowanego uczestnictwa jednostek, grup, instytucji, w pewnej zbiorowości (społeczności), w celu jej własnego rozwoju, opartego na zasadach demokratycznego poszanowania autonomii każdego jej członka. Realizacji tych celów służą przesłanki metodyczne, które orientują praktykę działania w kierunku „nowej równowagi społecznej” (Morel, 2007, s.76). Odwołując się do dokonanej analizy literatury, można wskazać następujące odniesienia teoretyczno-metodyczne:

- podmiotowość podejmowanego działania: człowiek podmiotem działalności. Jednostka traktowana jest autonomicznie, jako w pełni wartościowa osoba , która dzięki wsparciu jest w stanie samodzielnie rozwiązać swoje problemy. Wymaga się zatem poszanowania jej

odrębności, respektowania zasad sprawiedliwości społecznej, zapewnienia demokratycznego udziału w życiu społeczności tj. dostępności dla każdego członka społeczności do dóbr społecznych, znajdujących się na danym terenie, miejscu zamieszkania (*L'approche commuautaire...* op.cit. 2002, s.5);

- zespołowość działania / poszukiwanie sieci partnerów. Działania prowadzi się przez społeczność i wspólnie z nią (por. w literaturze polskiej Kamiński, 1982, s.278-291);

Wymaga to zatem rozpoznania potencjału środowiska (sił środowiska) i sieci partnerów, tak instytucjonalnych, jak i pozainstytucjonalnych, formalnych i nieformalnych, z którymi realizowane jest działanie ;

-aktywność/ zaangażowanie w środowisku. Dotyczy zarówno pracowników , sieci partnerów, jak i mieszkańców społeczności. Od pracowników oczekuje się „obecności” tj. autentycznego bycia w społeczności, pobudzania inicjatyw, wzmacniania sił, kompetencji środowiska, uwrażliwienia na potrzeby i oczekiwania społeczności, poczucia odpowiedzialności za działanie(przeciwieństwo zasady : „*laisser faire*”) (Ott, 2007, s. 53) . Ich zaangażowanie sprzyja spotkaniu i dialogowi (*L'approche commuautaire*.op.cit., s.5) – co w konsekwencji prowadzi do pobudzenia aktywności całej społeczności;

-komplementarność/ kompleksowość działań; interdyscyplinarność, różnorodność partnerów sieci pozwala na lepszą organizację (koordynację) działań i ich skuteczność, sprzyjającą dynamizowaniu środowiska.

Scharakteryzowane powyżej przesłanki teoretyczne i metodyczne bliskie są społeczno-pedagogicznej perspektywie przekształcania środowiska (Marynowicz – Hetka , 2006, 2007, 2009), w której podkreśla się jej wymiar partycypacyjny t.j. obejmuje nie tylko przygotowanie do zmiany, analizowanie ,zaprojektowanie i samo działanie, lecz także wiele rozwiązań, umożliwiających uczestnictwo wszystkich podmiotów w danej społeczności (Marynowicz-Hetka, 2009, s.72).

Omawiając etapy prowadzenia działania społecznościowego (*l'action communautaire*) wyodrębni się zwykle trzy główne (Lamoureaux & all.,2002,s.145-179): przygotowanie do działania, jego realizację oraz ewaluację. Każdy z trzech wymienionych etapów wymaga od pracowników podjęcia szeregu , złożonych czynności.

Przygotowanie do działania obejmuje:

- analizę podstaw działania, czyli znajomości organizmu/ przestrzeni, w którym/ ej będzie ono prowadzone oraz sprecyzowania swego mandatu jako podmiotu działającego;

-analizę sytuacji społeczności lokalnej z punktu widzenia charakterystyki populacji, jej problemów i w rezultacie dokonanie analizy sytuacji/problemu, która określa sformułowanie planu działania;

-opracowanie/ wybór projektu działania;

-przygotowanie planu działania, czyli określenia celów, strategii, sposobów , harmonogramu, niezbędnych środków dla podjęcia działania oraz określenia struktury organizacyjnej.

Podjęcie działania wymaga :

-uwrażliwienia społeczności na problem;

-mobilizacji sił ludzkich i zasobów;

-podjęcia aktywności ;

-zorganizowania przestrzeni;

-zweryfikowania planu działania.

Ewaluacja polega na :

-dokonaniu bilansu zrealizowanego działania;

-zakończeniu mandatu do wykonania działania, wyrażającego się w stopniowym wycofywaniu się osób realizujących działanie i równoczesnym wspieraniu grupy, w przypadku nowych perspektyw podjęcia aktywności w tym środowisku (tamże, s. 145-179).

6. Profesje społeczne/operatorzy pracy w środowisku/ ze społecznościami i problemy przygotowania do tego typu działania

6.1 Kategorie profesji społecznych we Francji i Szwajcarii

Głównym podmiotem działania społecznego są przedstawiciele różnych zawodów w sferze społecznej, obecnie coraz częściej określanym wspólnym mianem profesji społecznych. Działanie społeczne w pracy socjalno - wychowawczej odbywa się dla ludzi (dla społeczności) i poprzez ludzi (siłami społecznymi). Ten związek trafnie oddaje pedagogika społeczna, mówiąc o pracy społecznej, to jest o działaniach społecznych ukierunkowanych na tworzenie wspólnoty (społeczności). Tymi ,którzy działają na rzecz innych i z innymi, są przedstawiciele profesji społecznych. Co ich łączy ,a co dzieli? Elementem wspólnym jest cel działania , którym jest podejmowanie i organizowanie działań minimalizujących troski i trudności o wymiarze indywidualnym i społecznym oraz uprzedzających wystąpienie zagrożeń. W najszerszym rozumieniu (Dumas & all., 1989), kategoria ta obejmuje zarówno profesjonalistów tj. osoby specjalnie kształcone do pracy z kategoriami osób, rodzin, grup społecznych i społeczności wysokiego ryzyka społecznego, jak też osoby podejmujące tę aktywność ochotniczo i nie posiadające zawodowego przygotowania. Przedstawiciele profesji społecznych przygotowani zawodowo pracują na ogół jako asystenci społeczni, wychowawcy i animatorzy, ich obszarem działania jest przestrzeń społeczna. Pojęciem profesji społecznej obejmuje się różne kategorie konkretnych stanowisk pracy i zawodów. We Francji i w Szwajcarii są to:

-zawody ukierunkowane na opiekę i pomoc , np. asystenci służb społecznych, kuratorzy sądowi, doradcy ekonomiczni i rodzinni, pomoce i opiekunki rodzinne;

-zawody ukierunkowane na wychowanie i edukację, np. wychowawcy specjalistyczni, pracujący z dziećmi przejawiającymi deficyty fizyczne i psychiczne oraz zaburzenia w zachowaniu ,nauczyciele wychowawców podejmujących obowiązki pracy indywidualnej z dziećmi niesprawnymi , nauczyciele zawodu pracujący z dziećmi niepełnosprawnymi, wychowawcy małych dzieci , pomoce medyczno- psychologiczne kwalifikowane w pracy opiekuńczej wobec dzieci niepełnosprawnych;

-zawody ukierunkowane na animację społeczno-kulturalną w środowisku , animatorzy.(Ion, 1992).

Na określenie tych, którzy działają w środowisku najczęściej stosuje się terminy: „*professionnel du social*”(przedstawiciel profesji społecznych) lub „*intervenante*”, „*communitaire*”(działający w społeczności), a ostatnio „*opérateur*”(operator/ działający).

Ten pierwszy termin oznacza kogoś, kto zawodowo działa w przestrzeni społecznej, ten drugi, obejmuje tego, kto działa (interweniuje) w społeczności, ten trzeci jest najbardziej ogólnym i oznacza każdego, kto podejmuje aktywność w przestrzeni społecznej.

W Quebecu pojęciem „*intervenat communautaire*,” działający w społeczności”, obejmuje się wszystkie osoby, które przynoszą wsparcie organizacyjne i techniczne grupie osób czy zbiorowością lokalnym, w których prowadzą działanie w społeczności (*l'action communautaire*). Mogą to być pracownicy, zatrudnieni w sieciach instytucji publicznych, jak również samorządowych i lokalnych, bądź też mogą to być wolontariusze, działający w stowarzyszeniach i agencjach rozwoju (Lamoureaux &all.,2008,s.5). Tak więc istotne jest podkreślenie całościowego ujmowania podmiotów działających w przestrzeni społecznej, niezależnie od ich formalnego usytuowania.

6. 2. Wybrane przykłady kształcenia do pracy w środowisku

Problematyka kształcenia do działania w środowisku jest rozległa, także debata prowadzona na ten temat we Francji bardzo obszerna i często uwikłana w kontekst polityczny (zmiany w ustawowe, protesty środowisk związkowych etc.). Z tych powodów jedynie ograniczymy się do wyszczególnienia najważniejszych aspektów aktualnie toczącej się dyskusji we Francji:

Znaczące jest to, że coraz bardziej powszechnie przyjmuje się tezę, że kształcenie do pracy w środowisku oznacza kształcenie do działania (por. także Marynowicz-Hetka, 2006, rozdz. XIV). Z tego wynikają konsekwencje epistemologiczne (por. Barbier, 2009), które najlepiej oddaje niedawno opublikowany tekst Jeana-Marie Barbiera (2009) na temat: inżynierii i kształcenia, gdzie pojęcie inżynierii obejmuje także wszelkiego rodzaju działania, które odnoszą się do projektowania, planowania i ewaluacji działania (tamże, s.489). Jest ono centralnym pojęciem kultury praktyki (por. Barbier, 2006) przedstawicieli profesji społecznych. Tekst zawiera wiele narzędzi analizy, których zastosowanie pozwala pojąć złożoność tych procesów w odniesieniu do podejmowanego działania. Zasadnicza teza rozwijana w pracach tego autora odnosi się do kompleksowego ujmowania problematyki działania, analizowanego transwersalnie ze spożytkowaniem podejść filozoficznych (np. Ricoeur), psychosocjologicznych, lingwistycznych, socjologicznych itd. Szczegółnej analizie poddawane jest zagadnienie kultury profesjonalnej, gdzie rozwija się następującą tezę: „Praktyk staje się profesjonalistą w działaniu, gdy potrafi swemu otoczeniu zdać relację z tego co robi” (Barbier, 2006). Do stanowiska J.M. Barbiera odnosi się też Bernard Pueyo (2010, s.155).

Ilustrując poruszone kwestie, krótko zaprezentowane zostaną niektóre specjalności ,w zakresie których kształci do działania w środowisku, na poziomie podstawowym (licencjat) , wyższym oraz w cyklu edukacji ustawicznej(permanentnej), jedna z bardziej znaczących szkół pracy socjalnej we Francji(*L'Ecole supérieure de travail social* w Paryżu),. Są to m.in. następujące specjalności :

- asystent służb społecznych (*assistant de service social*);
- wychowawca specjalistyczny (*éducateur spécialisé*);
- asystent rodziny (*assistant familial*);
- asystent macierzyństwa (*assistant maternelle*);
- wychowawca /nauczyciel zawodu osób ze szczególnymi potrzebami (*éducateur technique spécialisé*);
- technik(specjalista) w zakresie działania społecznego i rodzinnego (*technicien intervention sociale et familiale*);
- doradca włączenia zawodowego (*conseiller en insertion professionnelle*).

Na podstawie analizy informacji zamieszczonych na stronie internetowej szkoły (<http://www.etsup.com>), można krótko scharakteryzować te specjalności kształcenia, co czynimy poniżej.

Asystent służb społecznych

Przygotowany jest do pracy z jednostkami, rodzinami , grupami w celu: polepszenia ich warunków życia w wymiarze społecznym, zdrowotnym, rodzinnym, ekonomicznym, kulturalnym, zawodowym; rozwoju ich zdolności , umiejętności (*capacité*) do zachowania (podtrzymania) lub odnowienia (ponownego nabycia) autonomii i znalezienia swojego miejsca w społeczeństwie. W oparciu o zróżnicowane źródła informacji dokonuje całościowego , wieloaspektowego rozpoznania sytuacji jednostek, rodzin, grup, stawia diagnozę i projektuje działanie, w którym klienci/podopieczni biorą aktywny udział . We współpracy z innymi pracownikami(specjalistami), partnerami społecznymi, prowadzi działania profilaktyczne, kompensujące , skierowane do populacji zagrożonej wyłączeniem społecznym.

Celem kształcenia tej specjalności asystenta służb społecznych jest nabycie przez studentów następujących kompetencji: towarzyszenia zmianom społecznym i ułatwiania jednostkom i grupom przebiegu włączenia społecznego ;analizowania oczekiwań społecznych i wprowadzania zmian; nawiązywania więzi społecznych i relacji solidarności społecznej ; uwrażliwienia na pojawiające się nowe problemy społeczne.

Kształcenie obejmuje następujące bloki tematyczne :teoria i praktyka działania służb społecznych; filozofia działania, etyka, prawo; prawodawstwo i polityka społeczna; socjologia ,antropologia, etnologia; psychologia, nauki o wychowaniu; ekonomia, demografia; zagadnienia zdrowia.

Wychowawca specjalistyczny

Przygotowany jest do pracy z osobami mającymi szczególne potrzeby. Absolwent powinien posiadać nie tylko kompetencje zawodowe tj. wiedzę i umiejętności, ale powinien wiedzieć jak je spożytkować. Program kształcenia jest pomyślany jako proces refleksji nad działaniem i dla działania. Chodzi o wykształcenie osoby, która posiada kompetencje refleksji nad praktyką . Dużą wagę przykładą się do ukształtowania profesjonalisty respektującego reguły etyczne.

Kształcenie tej specjalności ujęte jest w cztery moduły, które obejmują następujące treści kształcenia :

- towarzyszenie społeczne i edukacja osób ze szczególnymi potrzebami ;
- uczestnictwo w tworzeniu i realizacji projektu socjalnego dla osób ze specjalnymi potrzebami oraz poznanie teoretycznych podstaw projektowania działania w obszarze edukacji specjalnej;
- praca w zespołach złożonych z przedstawicieli wielu profesji oraz koordynacja działań społecznych;
- analizę dynamiki instytucjonalnej oraz zagadnienia nawiązywania współpracy z partnerami w terenie i „w sieci”.

Asystent rodzinny

Jego zadania polegają na: zabezpieczeniu trwałości i ciągłości opieki ,wychowaniu i kształceniu dziecka w rodzinie zastępczej ;dążeniu do integracji dziecka w rodzinie zastępczej ;towarzyszeniu w jego relacjach z własną rodziną; utrzymywaniu więzi z innymi profesjonalistami pracującymi z rodziną; pomocy dziecku we wzroście, w znalezieniu równowagi i autonomii.

Treści kształcenia obejmują min zagadnienia: opieki i integracji dziecka w rodzinie; towarzyszenia dziecku i młodzieży w rozwoju; komunikacji profesjonalnej.

Asystent macierzyństwa

Jego zadaniem jest : opieka nad małoletnimi dziećmi w domach ich rodziców, w czasie ich nieobecności spowodowanej aktywnością zawodową; proponowanie, organizowanie opieki nad dzieckiem, jego szczególnymi potrzebami ,zabezpieczenie dobra dziecka; podnoszenie swoich kompetencji zawodowych; poszerzanie umiejętności opieki nad dzieckiem.

Doradca włączenia zawodowego

Przygotowany jest do analizy potrzeb i oczekiwań młodzieży, dorosłych; towarzyszenia we włączaniu zawodowym; nawiązywania kontaktów z pracodawcami, towarzyszenia w tworzeniu i prowadzeniu projektów i realizacji działań ze zbiorowościami i w nich, które mogą zapewnić włączenie społeczne i rozwój społeczny całej społeczności. Celem tak pomyślanego kształcenia jest :

- rozwój kompetencji operacyjnych;
- przyrost wiedzy z zakresu włączania społecznego i jej zróżnicowanej problematyki;
- nabycie postawy przyzwalającej podmiotom włączania społecznego(jednostkom, grupom, zbiorowością) na rozpoznanie swoich kompetencji ;
- określenie tożsamości zawodowej (tamże).

Te kilka przykładów pozwala nam stwierdzić, że przygotowanie do działania w środowisku, jest pojmowane całościowo i w istocie stanowi przygotowanie do (por. Marynowicz-Hetka, 2006) wyposażenia podmiotu działającego w odniesienia teoretyczno-metodologiczne umożliwiające :

- zdefiniowanie sytuacji, jej określenie ,opisanie, nazwanie, wyjaśnienie , nadanie sensu i analizowanie jej kontekstu; jest to więc stawianie pytań :co to jest i dlaczego takie jest?;
- orientowanie działania, poprzez artykułowanie jego celów i uzasadnień ; są to pytania: po co i dlaczego zamierzamy podjąć działanie?;
- podejmowanie aktywności(bądź projektowanie jej tylko, bądź też jedynie wskazywanie na niezbędność jej podjęcia),uwzględniając warunki działania, tj. kompetencje podmiotu działającego ,kontekst społeczny, poziom działania, techniki i metody działania; są to więc pytania: kto, gdzie i jak zamierza działać?.

W procesie kształcenia do pola praktyki, szczególnie cenne jest kształtowanie kompetencji działania w środowisku poprzez uczenie projektowania (Wolska-Prylińska, 2006 s.415-423). Z tego powodu warto przytoczyć tutaj interesującą propozycję kształcenia poprzez projektowanie, organizowane przez Uniwersytet w Quebecu (Université du Québec à Trois Rivières), w ramach przedmiotu : *Projekt działania w społeczności (l'intervention communautaire) realizowany przez zespół multidyscyplinarny* . Opracowanie projektu , który jest celem finalnym zajęć ,obejmuje cztery etapy:

- opracowanie koncepcji projektu tj. poznanie i wybór wiodącego modelu teoretycznego i praktycznych zasad interwencji w grupie multidyscyplinarnej . Podejmuje się tu problemy dotyczące, zasad pracy w zespole, rozwiązywania konfliktów, procesu tworzenia rozwiązań, analizy potrzeb (wyjaśnienia i sprecyzowania oczekiwań zbiorowości), etapów planowania i

realizacji interwencji tj. celów do osiągnięcia, poszukiwania informacji i środków, tworzenia narzędzi, definicji ról pełnionych przez uczestników, opracowania kalendarza pracy, planowania ewaluacji projektu, sposobów upowszechnienia informacji o nim ;

- realizację projektu, która przebiega zgodnie z wcześniej opracowanym harmonogramem, we współpracy z różnymi organizmami obecnymi w środowisku;
- autoewaluację , koewaluację i ewaluację, według kryteriów takich jak : jakość, realność, skuteczność i efektywności w środowisku- (efekty osiągalne w krótkim , dłuższym czasie);
- upowszechnienie informacji o nim w postaci np. publicznej prezentacji, sztuki

teatralnej, artykułu w prasie, reportażu emitowanego w telewizji.

<https://oraprolnt.uqtr.quebec.ca>).

7. Przykłady projektów pracy w środowisku

Na zakończenie analizy podajemy przykłady projektów pracy w środowisku, które wydały nam się interesujące i przydatne z punktu widzenia namysłu nad jej doskonaleniem w naszym kraju.

7.1. Profilaktyka zagrożenia wyłączeniem społecznym

W opracowaniu często powracamy do tego celu pracy w środowisku, który staje się niekiedy głównym zadaniem, podstawową zasadą pracy, obejmuje bowiem ogół przedsięwzięć, których celem jest uprzedzenie zagrożeń wyłączenia społecznego. Może ono dotknąć każdego, ale pewne grupy społeczne i zbiorowości są szczególnie wrażliwe, zwłaszcza gdy poddają się temu procesowi samoistnie. Poniżej przedstawiamy wybrane opisy projektów pracy w środowisku, które uwzględniają tę ideę.

7.1.1. Praca z rodzinami samowyluczającymi się z życia społecznego-ośrodek socjalny

Przykład dotyczy jednej z dzielnic w Lésigny, zamieszkałej przez bardzo zamknięte, hermetyczne kulturowo środowiska rodzinne, w których widoczne było nagromadzenie wielości problemów, takich, jak: przemoc domowa, zaniedbania w opiece nad dziećmi i niepowodzenia szkolne, trudności młodych dorosłych z określeniem swoich planów życiowych. Starano się zatem dokonać rozpoznania sytuacji rodzin i podjąć działania zapobiegające pogłębianiu ich wyłączenia społecznego. W tym celu podjęto następujące działania :

- ośrodek socjalny zorganizował „sieć partnerów”, działających w środowisku, obejmującą stowarzyszenia społeczne, funkcjonujące w dzielnicy oraz gimnazjum ;
- nawiązano kontakty z rodzinami uczniów, które były skierowane do ośrodka przez dyrektora szkoły. Rzeczową płaszczyzną nawiązania kontaktów z rodzinami było towarzyszenie dzieciom w nauce szkolnej, zaś raz w trymestrze (we Francji rok szkolny trwa 3 semestry), asystent rodzinny, spotykał się indywidualnie z rodzicami ;
- zorganizowano warsztat umiejętności rodzicielskich;
- przygotowano zabawę karnawałową, angażując rodziców, którzy wspólnie z dziećmi szyli kostiumy;
- zadbano o organizację miejsca spotkań, które ułatwiałyby wzajemne relacje – stworzono kawiarnię dla rodziców;
- zintensyfikowano wspólne, rodzinne, wyjścia, które stworzyły możliwość lepszego wzajemnego poznania się rodziców i dzieci ;

- organizowano spotkania rodziców w gronie osób, doświadczających podobnych problemów, które dały im możliwość podniesienia poczucia własnej wartości (<http://www.prisme-ass0.org/spip>).

7.1.2. Profilaktyka poczucia samotności i izolacji dzieci – Dom Robinsona

Przykładem pracy w środowisku, zorientowanym na minimalizowanie poczucia samotności i izolacji dzieci jest Dom Robinsona (Ott, 2007, s. 201- 241) w Longjumeau (*La Maison Robinson*). Placówka ta została założona przez stowarzyszenie Intermédés , w skład którego wchodziły nauczyciele, animatorzy społeczni, wolontariusze, mieszkańcy dzielnicy. Naczelną ideą było stworzenie miejsca w dzielnicy tego miasta , które mogłoby zapobiegać poczuciu samotności i izolacji dzieci w rodzinie . W tym celu:

-zmodyfikowano organizację pracy w Domu Robinsona, który początkowo funkcjonował jako internat w środowisku otwartym. Dzieci, które znalazły się w szczególnych przypadkach (np. pobyt rodziców w szpitalu, w więzieniu, kryzys w rodzinie, separacja) mogły w nim przebywać w ciągu dnia i nocy. Jednak rozpoznanie prowadzone przez wolontariuszy w dzielnicy pokazało, że nie ma potrzeby aby Dom był otwarty w nocy. Placówka była czynna 6 dni w tygodniu (w poniedziałek była zamknięta) w godz.13.00-20.00 także wtedy „kiedy wszystkie placówki są zamknięte”(tamże s.203) t.j. w czasie świąt;

-udział w zajęciach organizowanych przez Dom Robinsona był bezpłatny, nie było obowiązku „zapisania się”. Wystarczyło złożenie zarówno przez dzieci, jak i ich rodziców, pisemnego zobowiązania, dotyczącego przestrzegania reguł obowiązujących w placówce. W tym celu członkowie stowarzyszenia udawali się osobiście, do domów podopiecznych. Wprawdzie placówka przeznaczona była dla dzieci 6-13 letnich, i ich rodziców, to jednak zróżnicowanie wiekowe uczestników było duże, ponieważ do placówki przychodziło rodzeństwo ;

- w pracy z dziećmi i ich rodzinami zastosowano podejście globalne(systemowe) i długoterminowe;

-stworzono sieć partnerów w dzielnicy; działania były organizowane we współdziałanie całej społeczności i dla całej społeczności;

-dążono do uwrażliwienia całej społeczności dzielnicy na sytuację dzieci . Służyły temu takie działania jak np. dzień praw dziecka, święto czytania, prezentacja prac przygotowywanych przez dzieci; powołanie „Dziennika Dzielnicy” (*Journal de Quartier*) .

7.2.Organizacja sieci współpracy i kompleksowej pomocy specjalistycznej

Projekt kompleksowej sieci współpracy instytucji i pomocy specjalistycznej w obszarze medyczo – wychowawczo-socjalnym został wdrożony w regionie Val- de- Marne

(Charpentier & all.2007). Jego celem było zorganizowanie wieloaspektowej, kompleksowej pomocy terapeutycznej, wychowawczej, socjalnej wobec dzieci i młodzieży w wieku 0-20 lat, przejawiających różnorodne zaburzenia psychiczne, deficyty intelektualne, fizyczne ,wymagających specjalistycznej pomocy krótko bądź długoterminowej W tym celu :

- zorganizowano grupę złożoną z przedstawicieli pracowników obszaru zdrowia, pracy socjalnej, wolontariuszy ,tworząc stowarzyszenie (sieć) „ Le ROSMES 94” łączące 9 struktur sanitarnych i medyczno-socjalnych regionu l’Ouest du Val-de-Marne. Sieć animowana była przez dwu koordynatorów;
- dokonano pogłębionej analizy sytuacji dzieci, ich specyficznych potrzeb, braków w dotychczasowej diagnozie, problemów, na które napotymano w procesie pomocy;
- zastosowano podejście globalne, całościowe do problemu, po to aby wyłonić potencjalnych partnerów do współpracy;
- zgromadzono informacje o potencjalnych partnerach : czym się zajmują , co robią , jakimi dysponują środkami;
- określono cel działania jako „ sprzyjanie, tworzenie dogodnych sytuacji dla wymiany informacji pomiędzy instytucjami i przedstawicielami różnych dyscyplin” (Charpentier &all. 2007, s.45), po to, aby jak najbardziej efektywnie pomagać dzieciom i młodzieży o szczególnych potrzebach;
- organizowano systematyczne, coroczne, spotkania instytucji partnerskich. W celu lepszej wymiany informacji powołano czasopismo „Dziennik ROSMES”(„*Journal du ROSMES*”).

7.3. Mediacja w gimnazjach i liceach

Projekt realizowany w departamencie Nord-Pas-de-Callais pt. Dymisja niemożliwa (*Démision impossible*)(Lemoine,2010), stanowi odpowiedź w tym departamencie na rozporządzenie władz oświatowych, którego celem miało być zniwelowanie marginalizacji w szkole. Projekt został wdrożony w gimnazjach(collèges) tego departamentu i pozwala na zaobserwowanie w jaki sposób do codziennej pracy gimnazjum możliwe jest włączenie podejść mediacyjnych, które modyfikują atmosferę. Czyniąc ją bardziej mediacyjną w relacjach społecznych i w rozwiązywaniu sytuacji trudnych. Wśród istotnych elementów tego projektu wymienić należy następujące :

- inne zagospodarowanie przestrzeni szkolnej, tworząc przestrzenie (*carrefour*), które mogą stanowić miejsca wspólnych spotkań młodzieży i mogą być także spożytkowane jako miejsca do prowadzenia obserwacji zastosowania praktyk mediacyjnych w życiu szkoły;
- nacisk na to, aby definiowanie sytuacji danego problemu, w jakiej znalazł się uczeń,

dokonywało się we współpracy ze wszystkimi podmiotami działającymi w szkole. Dzięki czemu już tak zaprojektowane działanie posiada wymiar mediacyjny. „Ponadto charakteryzuje się ono ujęciem horyzontalnym, pozwalającym na niwelowanie napięć i poszukiwanie możliwych wyjść z danej sytuacji”(Connexions, 2010, s. 224);

- spożytkowanie platformy internetowej do prowadzenia zebrań na odległość co sprzyja temu, by refleksje dotyczące danej sytuacji krążyły w sposób wertykalny, ale nie hierarchiczny”(tamże, s. 224). Dodatkowo jeszcze wszystkie instancje mają możliwość uczestniczyć w tej wymianie, w tym samym czasie i tej samej przestrzeni.

Celem tego projektu „*Démission impossible*” jest zadbanie o to, aby ułatwić poznanie i zrozumienie sytuacji napięć i trudności w szkole i znaleźć rozwiązania dla przeciwdziałania wagarom uczniów oraz ograniczenia zjawiska przerywania nauki, czy też zmiany szkoły. Jego przebieg jest systematycznie monitorowany i omawiany przez zespół prowadzący.

Bibliografia/ źródła

Baillergeau É.(2008) *Intention formative, éducation populaire et intervention sociale au Québec*, « Savoir. Recherches en éducation et formation des adultes », sous le titre: *La dimension formative du travail social*, L'Harmattan, nr 18, s. 11-38.

Barbier J.-M.(2006) *Działanie w kształceniu i pracy socjalnej. Analiza podejść*, tłum. G. Karbowska, Katowice, Wyd.Nauk. „Śląsk” BPS.

Barbier J._M.(2009) *Ingénierie et formation : détermination d'objectifs,élaboration de projets,évaluation d'action,évaluation de transfert* ,In : *Encyclopédie de la formation* (2009) sous la direction: J.-M. Barbier, E. Bourgeois, G. Chapelle, J.- C. Ruano-Borbalan, avec la collaboration G. Marchand, Paris, PUF.

Barreyre J.Y. (2007) *Arguments autor du travail social et du développement communautaire*, « Vie Sociale » nr 2 , s. 73-76.

Ben Mrad F.(2008), *Sociologie des pratiques de médiation.Entre principes et compétences*, Paris, L'Harmattan.

Bertrand A., Wierzbicki Z.T.(1970) *Socjologia wsi w Stanach Zjednoczonych. Stan i tendencje rozwojowe*, Wrocław- Warszawa- Kraków, Ossolineum.

Bezrobocie i praca socjalna w Polsce i we Francji. Instytucjonalizacja (2002), O. Carré, E. Marynowicz-Hetka (red.), Katowice , Wydaw. Nauk. « Śląsk » ,BPS.

Bouquet B., Nivolle P.(2007), *Les questions du développement social territorialisé*, « Vie Sociale » nr 2, s. 1-10.

Brainerd M.D. (2004) *Helena Radlińska .Przesłanie dla pracy socjalnej z przeszłości Polski*, w : *Profesor Helena Radlińska*, Sylwetki Łódzkich Uczonych, E. Marynowicz-Hetka, W. Theiss(red.) tłum. J. Szmagański, z.75 Łódź, Wydaw. ŁTN.

Castel R.(1998) *Du travail social à la gestion sociale du non travail*, « Esprit » nr 241.

Charpentier M.Ch., Loichet S., Voizot B.(2007), *Une expérience de travail en réseau : Le Réseau Ouest sanitaire médico-éducatif et social du Val-de – Marne*, « Vie Sociale » ,nr 1 s. 43-47.

« Connexions » (2010),nr 1/93,*Médiations*, Ed.érès.

Dane C.(2005), *Travailler avec les quartiers en difficulté*, Paris, Ed.Dunod.

Dane C.(2007), *L'empowerment, un concept pour la France ?*, « Vie Sociale » nr 2, s.59-71.

Deries B.(2010), *Repenser l'action publique par la santé communautaire*, « Travail-Emploi-Formation », nr 9, s.86-105.

Dumas B.,Fischbacher E.,Santschi E.,(1989) ,*Professions sociales*, In: *Manuel de l' action sociale en Suisse*,(éd.)M.Fehlman,J.P.Fragniere,Ch.Haefeli,A.Wagner,Lausanne ,s.309-328.

« Education Permanentne. Revue internationale de référence en formation des adultes », (2010).

Encyclopédie de la formation (2009) sous la direction: J.-M. Barbier, E. Bourgeois, G. Chapelle, J.- C. Ruano-Borbalan, avec la collaboration G. Marchand, Paris, PUF.

Hamzaoui M.(2002), *Le travail social social territorialisé*, Bruxelles, Ed. de l'Université de Bruxelles.

Hamzaoni M, Bingen A, (2010), *La recomposition de l'approche collective et communautaire et intervention sociale* , « Travail-Emploi-Formation », nr 9, s. 4-6.

Ingénierie du lien social. Développement et associations(2006), sous dir. M. Melyani, Licorne, Ed. L'Harmattan.

Ion J., Tricart J.P.(1992),*Les Travailleurs sociaux*,Paris.

Kamiński, A.(1982) *Funkcje pedagogiki społecznej*, Warszawa. PWN.

La dimension formative du travail social(2008), « Savoir. Recherches en éducation et formation des adultes », L'Harmattan, nr 18.

Laot F.F. Marynowicz-Hetka, E.(2007), *Koncepcja edukacji we francuskiej myśli społecznej XX w. i idee kształtowania się pedagogiki społecznej Heleny Radlińskiej – analiza porównawcza*, w: *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki. Debata. t. 2.*, (red.) E. Marynowicz-Hetka, tłum. G. Karbowska, Warszawa, WNPWN,, s. 368-383.

L'approche communautaire. Guide de référence, (2002) , opracowany przez członków Stowarzyszenia Pavillon du Parc , Québec .

Lamoureux H,Lavoie J.,Mayer R., Panet-Raymond J.,(2002,2008), *La pratique de l'action communautaire*, Québec, Presses de l'Université du Québec.

Lardinois P., Lopez M.-L.(1971), *Travail social – promotion humaine*, Bruxelles, Ed. Vie Ouvrière.

Lemoine M.(2010), *Faire médiation au collègue: les apports de Démission impossible, un dispositif qui investit les marges de la scolarité*, « Connexions »,nr 1/93,Médiations, Ed.érés, s.133-145.

Mangin J.(1989) *Guide du développement local et du développement social. Logique sociales*, Paris, Ed L'Harmattan.

Marynowicz-Hetka E.(2006,2007,2009),*Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki, Wykład. t.1*. Warszawa ,WN PWN.

- Melyani M.(2006a) *Association de quartier, éducation et production du lien social*, In: *Ingénierie du lien social. Développement et associations*(2006), sous dir. M. Melyani, Licorne, Ed. L'Harmattan, s. 13-49.
- Melyani M.(2006b) Introduction, In: *Ingénierie du lien social. Développement et associations*(2006), sous dir. M. Melyani, Licorne, Ed. L'Harmattan, s. 7- 9.
- Mondolfo F(2001), *Travail social et développement* , Paris, Ed Dunod .
- Morel J (2007), *L'approche communautaire de la santé : une des stratégies d'intervention sur les déterminants socio-économiques*, « Santé Conjuguée », vol .40, s.75-77.
- Ott L.(2007), *Le travail éducatif en milieu ouvert.Principes et pratiques*, Ramonville Saint-Agne, Ed.érés.
- Parazelli M.(2007) *Empowerment : de quel pouvoir s'agit -il?*, « Nouvelles Pratiques Sociales », vol 19 nr. 2, s.2-12.
- Plivard I.(2010), *La pratique de la médiation interculturelle. Au regard des populations migrantes et issues de l'immigration*, « Connexions »,nr 1/93,Médiations, Ed.érés, s.23-38.
- Pueyo B. (2010) *Former à l'intervention socio-éducative.Perspectives psychosociologiques*, Connexions", nr 1/93,Médiations, Ed.érés, s.147-165.
- Rapport du médiateurs de l'Éducation nationale*, année 2004, le documentation française, 2005.
- Radziewicz-Winnicki A. (2009), *Pedagogika społeczna w obliczu realiów codzienności*, Warszawa, Wyd. Akademickie i Profesjonalne.
- « Service Social » 1995 nr 1. vol. 44.
- Social Work Education and Practice in Today`s Europe. Challenges and the Diversity of responses/La Formation et l'action dans le travail social pour l'Europe d'aujourd'hui. Les défis diversité des solutions*(2003),(red.) Ch.Labonté-Roset, E.Marynowicz-Hetka, J. Szmagalski, Katowice, WN"Śląsk".
- Szmagalski J. (1994) « *O budzeniu sił ludzkich* » *nie po polsku: Koncepcja „empowerment” w anglojęzycznej literaturze z zakresu edukacji i pracy socjalnej*,« Kwartalnik Pedagogiczny » nr. 3. s. 115-128.
- TapiaC.(2010),*La médiation: aspects théoriques et foisonnement de pratiques*, « Connexions »,nr 1/93,Médiations, Ed.érés, s.11-22.
- Wierzbicki Z.T.(1973) *Aktywizacja i rozwój społeczności lokalnych*. Wrocław. Ossolineum.
- Wittorski R.(2009), *À propos de la professionnalisation*, In : *Encyclopédie de la formation*, (sous la dir.) J.-M. Barbier, É. Bourgois, G. Chapelle, J.-C.Ruano-Borbalan, avce coop. G. Marchand, PUF, Paris, s.781-792.

Vittu M.(2000), *Les centres d'hébergement, espace de la commande publique et territoires de citoyenneté*, « Vie Sociale », nr 5-6 s. 45-50.

Wolska-Prylińska D.(2006,2007,2009) *Projektowanie socjalne*, w: *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki, Wykład*, t. 1. , E. Marynowicz-Hetka , Warszawa , WNPWN,s.415-423.

Strony internetowe:

<http://www.etsup.com/>

<http://www.psychologue.org>.

<http://oraprolnt.uqtr.quebec.ca>

<http://www.unaf.fr/spip.php?rubrique30>

http://www2.univ-mlv.fr/ecosoc/fichier/memoire_elise%281%29.pdf

<http://www.cpe.paris.iufm.fr>

<http://www.mieuxvivre.espacedoc.net>

[http://www.irdsu.net/Presentation-du-chantier,132\)](http://www.irdsu.net/Presentation-du-chantier,132)

<http://www.prisme-ass.org/spip.php?article1473>

<http://www.ville.saint-jerome.qc.ca>

<http://www.ulb.ac.be/socio/tef/revue/Revue2010>

<http://www.documentation.institut.fr>

<http://www.pavillonduparc.qc.ca>

<http://www.books.google.pl>